

RELLEU

REVISTA TRIMESTRAL DE PENSAMENT I CULTURA

La nostra feina

TERCERA ÈPOCA - GENER/MARÇ 2009

99

-
- 03 **La nostra feina**
EDITORIAL
-
- 04 **Llegir Tocqueville avui**
MIQUEL RUBIROLA
-
- 14 **Per un humanisme global**
FERRAN GUILLÉN
-
- 18 **Joan Sales, la voluntat tossuda**
JORDI SALES
-
- 26 **Entrevista a Joaquim Boixareu**
JORDI DE NADAL
-
- 36 **El bisbe Joan, bisbe dels catalans**
ANTONI CASTELLA
-
- 38 **Joan Carrera, el nostre mestre**
MARCEL·LÍ JOAN
-
- 42 **La fidelitat d'un home de Déu**
ENRIC PUIG
-
- 44 **Ens deixa feina per fer**
JORDI PUJOL
-
- 46 **Notícia de llibres**
-
- 50 **Notícia de cinema**
-

REVISTA RELLEU

Revista fundada pel Grup d'Estudis Nacionalistes l'any 1983 com a butlletí intern de l'entitat. A partir del 1992 (segona època) és l'òrgan d'expressió de la Fundació Rellu. Revista cultural i de pensament. Té una periodicitat trimestral. Pertany a l'Associació de Publicacions en Llengua Catalana (APPEC) ¶ DIRECTOR: Jordi Sales. DIRECTOR ADJUNT: Raimon Terradas. CONSELL DE REDACCIÓ: Jordi Barnadas, Aleix Buch, Joan Capdevila, Manfred Díez, Agustí d'Arana, Joaquim Ferrer, Josep Hereu, Amadeu Matosas, M.Àngels Orriols, Ramon Tremosa, Jordi Giudici, Josep Solà, Antoni Vallès. SECRETARI DEL CONSELL: Jordi de Nadal ¶ COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO: Miquel Rubirola, Ferran Guillén, Jordi Sales, Jordi de Nadal, Antoni Castella, Marcel·lí Joan, Enric Puig, Jordi Pujol, Joaquim Ferrer, Aleix Buch, M.A.Orriols, Manfred Díez ¶ EDITA: Quaderns d'Estudis i Treballs SL

REDACCIÓ I SUBSCRIPCIONS: Fundació Rellu. C/Aragó 287 3r 2a B, 08009 Barcelona ¶ TEL.: 93 488 09 00. FAX: 93 215 87 68
WEB: www.relleu.cat ¶ CORREU ELECTRÒNIC: relleu@relleu.net ¶ DISSENY: Jordi Matosas i Eloi Gimeno ¶ MAQUETACIÓ: Jordi Matosas ¶ FOTOGRAFIA PÀG 10: Eloi Gimeno ¶ IMPRESSIÓ: Grupo Gráfico ¶ ISSN: 1579-0231

PREU D'AQUEST NÚMERO: 8 € SUBSCRIPCIÓ ANUAL: 24 € (4 nùms)

LA NOSTRA FEINA

EDITORIAL

La nostra feina no és ara ni esvalotar-nos, entusiasmatats o alarmats davant d'indicis d'un canvi, ni intentar emmotllar-nos a les seves directrius endevinyades i esperar que els nous temps ens alliberin.

La nostra feina és aquella que ningú més no pot fer per nosaltres. En la vida econòmica, el finançament de les nostres institucions diguem-ne d'autogovern, la vida cultural dels nostres països, l'ensenyament i moltes altres realitats de la vida de la gent catalana s'imposa més que mai trepitjar bé el nostre terreny i treballar-lo amb les nostres forces. Treballar com si només depenguéssim de nosaltres mateixos és ara la millor manera de treballar.

La nostra feina no és elucubrar sobre el sentit mundial de l'actual crisi econòmica i financera, multiplicar-ne els seus diagnòstics amb competència o sense. Remenar velles idees redemptores o imaginar-ne de noves que salvin tota la humanitat de tots els seus mals, les seves misèries, limitacions i mancances és una santa manera de perdre el temps.

La nostra feina és ara arrapar-se al nostre teixit productiu, industrial, agrari i de serveis, a l'espai comercial i financer, conèixer les seves característiques reals tan exactament com es pugui i vetllar pel treball de totes les persones que s'esforcin a mantenir-lo.

La nostra feina no és sobre aquest finançament que sembla que es negocia, ni caure en mals humors verbals que ens poden voler provocar, ni predicar-nos pactismes o moderacions que amaguen submisions indignes en el soroll de la política espanyola.

La nostra feina és viure aquelles necessitats de les nostres administracions d'una manera tan fidel a les necessitats de les ciutadanes i ciutadans a què serveixen que no hi hagi cap més marge que el de l'atenció justa a la dignitat de vida dels habitants de les nostres terres.

La nostra feina no és fer de la vida cultural ni un apèndix de les administracions públiques pel seu lluïment il·lustrat, ni uns terrenys tancats on mantenim el sistema mecenes-mandarins més o menys tradicionals o innovadors.

La nostra feina és obrir cada públic a allò que demana o pot demanar per tal d'enriquir el seu oci en la formació. Des del joc d'escacs a l'òpera, passant per la lectura dels clàssics, l'excursionisme i les mil i una coses que enriqueixen en el goig la vida de les nostres terres des de Salses a Guardamar, des de la Franja de Ponent a Ciutat de l'Alguer.

La nostra feina no és somniar sistemes educatius dissenyats per experts, que han forjat uns vocabularis que únicament han servit per allunyar tothom de les seves responsabilitats reals i d'aquella confiança en les seves pròpies forces, tan bàsiques en tota instrucció i educació reals.

La nostra feina és reforçar la confiança dels mestres i professors que ensenyen diàriament els nois i noies de la generació que puja a través de lliçons i deures i els vigilen si no fan prou bon dat. El que ara no es faci pels nois i noies d'ara ja no es farà.

La nostra feina no és rondinar, ni discutir-nos entre nosaltres més que el que sigui estrictament necessari i amb una renovada lleialtat entre compatriotes.

La nostra feina és viure àmpliament, respirant-la cada dia, la nostra sobirania de ciutadanes i ciutadans. La nostra feina és respondre a la responsabilitat que tenim amb totes les energies de que disposem i les que podem generar posant-hi el coll, amb la voluntat de servir al poble del que formem part i amb el que compartim neguits i esperances. La nostra feina és la nostra feina.

LLEGIR TOCQUEVILLE AVUI

MIQUEL RUBIROLA

Economista i Polític

L'autor estava interessat a assenyalar com l'home modern pot superar els inconvenients d'ordre moral i polític que comporta “viure en democràcia”.

Des dels anys 1835 i 1840 quan foren publicades la primera i segona part de *La Democràcia a Amèrica* i l'any 1852 quan va veure la llum la publicació de *L'Antic Règim i la Revolució*—les dues obres més divulgades i analitzades d'Alexis de Tocqueville—, molts comentaristes han valorat l'autor com un gran historiador de l'Antic Règim i un intèrpret excepcional de la Revolució de 1789; com un lúcid analista de la democràcia nord-americana i com un defensor de la llibertat política. Al costat d'aquesta valoració, des de la dècada dels setanta del segle passat, ha pres relleu una lectura de Tocqueville que posa més l'accent en el seu pensament filosòfic-polític que no pas en l'anàlisi sociològica i la història de la política. És una lectura que destaca el caràcter normatiu de les seves obres escrites, alhora que el valor analític i científic reconegut des de meitat del segle XIX.

Aquesta lectura de les obres de Tocqueville vol remarcar que l'autor estava interessat a assenyalar com l'home modern pot superar els inconvenients d'ordre moral i polític que comporta “viure en democràcia”. Així, segons aquestes lectures*, Tocqueville no només descriu de manera brillant i insuperable “la influència de la igualtat sobre les idees i els sentiments dels homes” —tal com es titulava inicialment el segon volum de *La Democràcia a Amèrica*— sinó que sobretot explica els camins a seguir per superar l’“individualisme”: aquesta característica dels temps democràtics, viscuda per Tocqueville com un nou tipus de degradació moral.

CARACTERÍSTIQUES DEL “VIURE EN DEMOCRÀCIA”: LA MENTALITAT “IGUALITÀRIA”.

El concepte “viure en democràcia” significa en Tocqueville no només un sistema polític sinó un “estat social”; no solament un règim polític sinó sobretot una forma de societat caracteritzada per un imaginari col·lectiu en el qual els individus es perceben iguals. Els individus es veuen a si mateixos i viuen entre ells com si fossin iguals. I això és així amb independència de les moltes desigualtats realment existents: d'intel·ligència, bellesa, aptituds, coneixements, recursos econòmics, etc. Cada per-

sona sent que en tot moment pot ocupar el lloc de l'altre i tot es pot pactar i contractar. I si cal obeir és perquè al mateix temps hom pot manar. La clau resideix a considerar l'altre com a un possible igual. Com diu Tocqueville, “la idea d'igualtat es propaga en els costums fins a esdevenir una norma”.

Amb voluntat de mostrar la diferència entre la “la societat d'abans” i la “societat nova”, Tocqueville afirma que és erroni dir que la llibertat havia desaparegut del tot en la societat antiga i que només hi havia servilisme i despotisme. L'absolutisme monàrquic tenia límits que imposaven els nobles, el clergat, el cos administratiu de l'Estat, els magistrats i la burgesia. I existien valors aristocràtics que tenien per base la voluntat d'independència personal; el respecte mutu entre estaments i classes; l'anhel per la recerca d'una certa excel·lència humana heretada de l’“areté” grega i la idea religiosa de transcendència basada en l'existència d'una ànima lliure i responsable.

A la societat antiga hi havia una estreta continuïtat familiar entre ascendents i descendents; hi havia un sistema de protecció i servitud des del rei fins al més humil camperol; cada membre o persona pertanyia a un estament. Els valors predominants a l'antiga societat eren la jerarquia, la immobilitat, el privilegi i l'esperit feudal. En canvi, els valors predominants a la societat francesa que neixen amb la revolució del 1789 són la destrucció de les jerarquies, l'oblit intergeneracional, la mobilitat social, el refús dels privilegis, un sentiment individualista i la compassió envers el gènere humà en general.

A la “societat democràtica” neix un nou imaginari col·lectiu basat en la voluntat d'un anivellament creixent de les condicions socials de partida. Hi ha la sensació d'independència i d'indiferència entre els humans considerats en particular. I alhora neix la compassió davant dels sofriments i les misèries que afecten el gènere humà en general. Un element nou aquest, el de la compassió respecte a la humanitat general, que no es donava a la “societat d'abans” de la Revolució. Una compassió concebuda en termes abstractes lluny de la compassió envers l'home concret i conegut: el veí.

Així, doncs, l'imaginari democràtic que es consolida a la "societat nova" percep com a normal i bo l'anivellament de les condicions socials i la uniformització de les condicions de l'existència. Aquesta uniformització és una tendència que té una base en el "sentiment reflexiu" i com a novetat històrica es concreta sobretot en la recerca del benestar material. Per poder posar en el primer pla de la vida col·lectiva la recerca extrema del benestar material cal l'aparició d'un element ideològic característic de la "nova societat democràtica": "l'individualisme".

LES DIFERÈNCIES ENTRE EGOISME I INDIVIDUALISME

Com és sabut, Tocqueville ha descrit de manera magistral la diferència entre egoisme i individualisme. L'egoisme és "un amor apassionat i exagerat vers un mateix que porta l'home a referir-ho tot únicament a ell i a preferir-se un mateix a tot". L'egoisme neix d'un instint cec. En canvi, l'individualisme procedeix d'un judici erroni més que d'un sentiment depravat: "l'individualisme és un sentiment reflexiu i tranquil que predisposa cada ciutadà a aïllar-se de la massa dels seus iguals i a retirar-se amb la seva família i els seus amics en un lloc allunyat, de tal manera que, després d'haver-se creat així una petita societat a la seva mesura, abandona de bon grat la gran societat a si mateixa. Només els més pròxims ens interessen".

L'egoisme té el seu origen tant en els defectes de l'esperit com en els vicis del cor. L'individualisme és, en canvi, fruit del tancament de l'home en la solitud del propi cor.

L'egoisme és un defecte inscrit en la naturalesa humana. L'individualisme no és un simple vici moral independent de la reflexió; no és una passió primitiva i irracional. És un sentiment reflexiu i pacífic, conscient i assumit de bon grat per la "societat nova", que es concreta en un projecte de vida calculat: es tracta de concentrar-se en la vida privada com a lloc de realització i viure acompanyat pels qui ens són més propers i íntims. Escriu Tocqueville: "Cadascun d'ells retirat a l'esguard és com un es-

tranger a la destinació dels altres: els seus fills i els seus amics particulars formen per a ell tota l'espècie humana. Amb relació a la vida dels seus conciutadans està al costat d'ells però no els veu; els toca però no els sent. Ell només existeix en tant que si mateix i per a si mateix; i si bé encara resta una família es pot dir que no hi ha cap pàtria". L'individualisme, doncs, no neix del "govern polític democràtic" sinó de la "societat democràtica" que es concep a si mateixa com a igualitària. L'individualisme és una nova moral sorgida de la societat no jeràrquica.

Com que allò que més interessa a Tocqueville no és pas l'individu en abstracte i la seva protecció jurídic-polític-estatal sinó, sobretot, quin és el tipus d'home que engendra la societat igualitària, la seva obra escrita aprofundeix en el coneixement dels perills que suposa l'individualisme modern i la manera de superar-los.

LES CONSEQÜÈNCIES NEGATIVES DE L'INDIVIDUALISME MODERN

Les interpretacions actuals de l'obra de Tocqueville insisteixen en la voluntat de l'autor de remarcar les falsedats de l'individualisme il·limitat, basades en la creença que els interessos privats són susceptibles de ser definits sense l'esfera pública. A la nova societat democràtica hom creu que els interessos privats es poden defensar perpètuament sense necessitat de referir-los als interessos específics de l'esfera pública. Així mateix, l'home democràtic creu que l'àmbit dels fenòmens econòmics és un territori autònom que funciona segons regles pròpies i que per autocontenir-se només s'ha de referir a si mateix. Això comporta una visió de les coses basada en la primàcia dels interessos econòmics sobre els interessos de la societat civil i la política.

Tocqueville assenyala que la voluntat de "crear una societat a la pròpia mesura" és un error de judici que té l'origen tant en els defectes de l'esperit com en els vicis del cor. És un defecte espiritual que té per base la creença en l'autosuficiència. Aquest defecte no s'adona d'una greu contradicció: per una banda planteja que l'individu pugui ser independent

en alliberar-lo dels antics vincles que el mantenien unit orgànicament al tot social; però, alhora, atomitza l'espai social i aïlla els individus entre si. Això té com a conseqüència un defecte de civisme, una indiferència civopolítica que és una veritable malaltia de l'esperit públic.

Tocqueville escriu: “en la nova societat democràtica les creences donen pas a raonaments i els sentiments donen lloc a la reflexió”. Uns sentiments que es tornen cada vegada més individuals i unes creences que separen més els homes que les creences que abans els separaven fruit de les classes socials i la desigualtat. Això és així perquè els homes, a la societat democràtica, estan units pels interessos i no pas per les idees o per la història comuna. Quan els homes s'aïllen en el seu individualisme, es trenca el corrent d'idees comunes i opinions compartides, que són el motor de la societat i de la història. Ara, amb l'individualisme modern, la societat sembla composta només per molècules socials enllaçades per assumptes contemplats des d'una mateixa perspectiva: l'interès material.

Aquesta absoluta autosuficiència de l'esperit individual comporta el tancament de l'individu sobre si mateix, fet que li permet convertir-se en jutge implacable del món. “Cadascú es tanca en si mateix i pretén des d'allà judicar el món”.

Tocqueville creu que una certa dosi d'individualisme resulta un element positiu per a la consolidació de l'estructura social democràtica, fet que no s'ha de confondre amb les il·lusions d'una autosuficiència individual il·limitada. L'aïllament dels individus entre si només porta a l'individualisme estret i irracional i a la conseqüent apatia d'una societat ancorada en el benestar material que comporta la disminució del debat d'idees. Amb la retirada de la vida pública, hom no és capaç de percebre els vincles que uneixen els interessos particulars amb els interessos generals de país.

El nou despotisme que es perfila a la “societat democràtica” fa que els individus es mantinguin separats entre si i que només pensin en els beneficis que pugui reportar-los la dedicació exclusiva als assumptes particulars. En aquest context domina l'opinió de la majoria i això condueix al conformis-

me espiritual i a la uniformitat ideològica amb la corresponent coerció psicològica que limita la independència de l'individu.

“Aquest gust particular que els homes democràtics conceben pels seus plaers materials no està de cap manera oposat a l'ordre; ans al contrari, necessita l'ordre per satisfer-lo. Tampoc no és enemic de la regularitat en els costums, ja que els bons costums són útils a la tranquil·litat pública i afavoreixen la indústria”.

LA TENSÍO ENTRE LA IGUALTAT I LA LLIBERTAT I LA SEVA ARTICULACIÓ A LA SOCIETAT DEMOCRÀTICA

El pensament de Tocqueville debat una i altra vegada el problema central de la democràcia i que no és altre que trobar la manera de fer compatible la llibertat i la igualtat. És a dir, com és possible trobar un equilibri encara que sigui precari entre aquests dos valors incomptables entre si en termes absoluts.

Quan Tocqueville analitza la “societat democràtica”, sobretot quan es refereix a Nord-amèrica, en destaca l'avenç de la igualtat de condicions, les conquestes en matèria de drets individuals i la fórmula del govern representatiu com a elements característics de la nova societat. Per a ell la igualtat és un fet positiu en democràcia, quan els drets individuals i el govern representatiu ajuden a concretar el dret de tots i de cadascú a la llibertat.

Ara bé, els drets individuals i el govern representatiu no sempre garanteixen ni la igualtat, ni la llibertat. A la “societat democràtica”, hi ha una tensió permanent entre les institucions representatives i la participació ciutadana; entre la tendència abassegadora de l'igualitarisme atomitzador i la reconstrucció del teixit social mitjançant l'art de l'associació; entre la tendència a concretar el poder en poder estatal burocratitzat i, per contrast, l'autonomia dels cossos i els poders intermedis.

En una paraula: a la “societat democràtica” és rellevant no només qui governa, és a dir, la forma que té el govern, sinó també com es governa, en referència al grau d'igualtat i llibertat; i sobretot per a què es governa, com ho palesa la diferència entre una simple protecció juridicoformal enfront

---

Els individus es veuen a si mateixos i viuen entre ells com si fossin iguals. I això és així amb independència de les moltes desigualtats realment existents: d'intel·ligència, bellesa, aptituds, coneixements, recursos econòmics...

de l'abús del poder per part dels governants i un "estat social", que afavoreixi unes conviccions morals encarades a fer "millors" els homes. D'aquí la rellevància que Tocqueville dóna a la superació de la tensió pròpia a la societat democràtica entre allò que és "natural": la igualtat; i allò que s'ha de "construir": la llibertat.

Contra els dogmàtics defensors de les virtuts intrínseques a la igualtat, Tocqueville adverteix que la llibertat no sempre creix en proporció a la igualtat, ans al contrari. A partir d'un cert llinar, el principi d'igualtat no assegura ja més la vitalitat política de la democràcia i es transmuta en el seu contrari, la defunció de la llibertat. Això és així perquè l'individualisme, l'obsessió pel benestar material i el creixement del poder burocràtic de l'Estat, consoliden l'igualitarisme, la tirania de la majoria i el despotisme democràtic, que són clarament contraris a la llibertat tal i com Tocqueville l'entén i defensa.

Aquest temor de Tocqueville d'una pèrdua de llibertat, a la societat democràtica, té base sociològica perquè la tirania de la majoria i el paternalisme estatal redueixen l'excel·lència individual i anul·len el comportament autònom de l'individu. Sovint tot això es produeix sota la capa enganyosa d'una falsa seguretat. "Allò que jo critico a la igualtat no és pas que empeny els homes a perseguir plaers prohibits; critico que els absorbeixi del tot en la recerca de plaers permesos. Així, bé podria establir-se en el món una mena de materialisme honest que no corrompés les ànimes, sinó que les millorés per impulsar sense soroll tots els seus ressorts".

Pel que fa a la llibertat, després de la Revolució de 1789, ja no pot estar legítimament fonamentada en la desigualtat i la jerarquia. És inadmissible la desigualtat de drets i l'obediència cega a estaments que han deixat de ser "superiors". Ara bé, la "llibertat independència" aconseguida ha d'evitar que en la "societat democràtica" la igualtat esdevingui igualitarisme; la individualitat, individualisme; i la recerca de la felicitat, hedonisme materialista.

Tocqueville alerta sobre aquests perills d'una llibertat mal entesa dominada per la lògica individualista de la independència privada. Ell aspira a un home democràtic allunyat de la dogmàtica de

la llibertat que perjudica la igualtat i que és capaç, alhora, de superar els perills de la passió igualitarista. I no vol que predomini la doctrina econòmica del "laissez-faire, laissez-passer, le monde va de lui même".

Per Tocqueville, la llibertat es concreta en un valor just i imprescindible per a la "bona democràcia", quan nua components de la independència individual, amb la possibilitat d'intervenció en la vida pública i en un marc polític que garanteix un dret igual per a tothom. Per això, Tocqueville admira en els nord-americans de meitat del segle XIX la seva capacitat per relacionar prou bé la llibertat i la igualtat, gràcies a la saviesa dels seus legisladors i, sobretot, a les seves tradicions i costums.

Els costums, per a Tocqueville, són encara més importants que les lleis. I posa l'exemple de Nord-amèrica: allà, si els homes que viuen desigualment són desiguals i tanmateix es consideren iguals és perquè la idea de llibertat que tenen dóna un nou significat a les relacions humanes: la igualtat no es confon amb la similitud ni amb la centralització del poder, cosa que sí que passa a la França revolucionària.

En síntesi, Tocqueville concep l'exercici de la llibertat no només com un dret individual, sinó també com un ideari plasmat en uns costums que afavoreixen la responsabilitat envers un mateix, envers els conciutadans i envers la pròpia condició humana, a través de la participació en la vida pública.

COMBATRE EL DESPOTISME ESTATAL I EL DESPOTISME SOCIAL: ASSOCIACIONISME, LLIBERTAT DE PREMSA I PRÀCTICA RELIGIOSA

El pensament de Tocqueville es desplega posant-nos alerta sobre dos tipus de nou despotisme que, a més, es retroalimenten: el despotisme estatal i el despotisme social. Per afrontar aquests dos despotismes Tocqueville fa propostes en dues direccions: la democratització de l'Estat i la democratització de la societat civil.

Segons Tocqueville el despotisme en la "societat d'abans" era "realista": tenia com a base els fets reals i aplicava les sancions i establia les limita-

cions a la realitat de la societat i no pas a la mentalitat; oprimia el cos, però deixava escapar l'ànima. El “nou despotisme” en la “societat democràtica”, en canvi, deixa lliure el cos i oprimeix imperceptiblement l'ànima. La nova tirania social i mental que imposa la majoria afecta l'estat social, els hàbits i els costums.

“Puc imaginar amb quins trets nous podria donar-se el despotisme en el món: veig una multitud immensa d'homes semblants i iguals que giren sense parar entorn de si mateixos per procurar-se petits i prosaics plaers amb els quals omplen la seva ànima i per damunt d'ells s'alça un poder immens i tutelar que tot sol s'encarrega d'assegurar els seus plaers i de vetllar per la seva sort i que, finalment, redueix cada nació a no ser més que un ramat d'animals tímids i industrioses que tenen el govern per pastor”.

Tocqueville veu el poder de l'Estat a la “societat democràtica” com un poder absolut, detallat, regular, previsor i suau. Treballa a gust per garantir el benestar dels homes i vol ser l'únic agent i àrbitre d'aquest benestar. És un poder que aporta seguretat, preveu i assegura les necessitats, facilita el plaer dels homes, condueix els seus principals assumptes, dirigeix l'economia, regula les successions i les herències. I, es pregunta Tocqueville: “pot aconseguir l'Estat sostreure a l'home el maldecap de pensar i la pena de viure?”

Les lectures tradicionals de Tocqueville han destacat molt la importància que l'autor dóna als mecanismes per combatre l'afany monopolístic i burocràtic del poder estatal. Com és sabut, per combatre el poder estatal cal, segons Tocqueville, enfortir els poders intermedis, permetre l'autonomia local, crear jurats populars, obrir les regles del joc dels partits democràtics, fomentar el vigor de les associacions civils i fomentar la participació a l'interior de les institucions polítiques.

Les lectures actuals de Tocqueville posen més l'accent en el “despotisme social” esdevingut a la societat democràtica, més que no pas en el “despotisme estatal”. Com ja hem dit, Tocqueville és molt crític amb el replegament dels individus en l'àmbit privat i amb el gust obsessiu de l'home democràtic pel be-

nestar material. Tocqueville no considera, doncs, l'àmbit de la societat civil com un terreny immaculat plenament a redós de les tendències despòtiques.

En una “societat democràtica” –caracteritzada pel fet que els homes consideren les qüestions des d'una mateixa perspectiva (la que imposa l'igualitarisme) i des de les idees que imposa “l'individualisme” – la persona es troba aïllada enfront de l'acció

“Tocqueville adverteix que la llibertat no sempre creix en proporció a la igualtat, ans al contrari.”

---

del poder polític, fet que propicia la tirania de la majoria i la fe en la veritat dipositada en l'opinió pública. “La fe en l'opinió pública –dirà Tocqueville– és la fe de les nacions democràtiques. La majoria és perfecta. Es creu en l'opinió pública sense raonar. Se segueix l'opinió pública amb confiança i sense discutir. Opera una immensa pressió sobre les intel·ligències individuals”.

A la societat civil de la nova societat democràtica hi pot niar, doncs, i desenvolupar-se la tirania de la majoria, l'egoisme individualista i l'interès desmesurat pel benestar material. Per contraposar aquestes tendències despòtiques, Tocqueville insisteix en el paper positiu que pot jugar l'associacionisme ciutadà; en la necessitat d'una opinió pública independent i en la llibertat de premsa; i en el paper beneficiós que en democràcia juga la religió quan aquesta és independent de l'Estat.

Les funcions democratitzadores atribuïdes per Tocqueville a les associacions cíviques i polítiques es basen en la possibilitat que tenen les associacions de combatre l'individualisme, el despotisme estatal i la “tirania de la majoria”. A través de la “doctrina de l'interès ben entès” de cadascuna d'aquestes associacions (comercials, industrials, juvenils, sanitàries, a favor de la llengua pròpia, de les celebracions

tradicionals, etc. que Tocqueville constata a Nord-amèrica), es trenca la uniformitat de criteris i fa sortir l'home del seu reducte familiar i individual. Les associacions poden no només democratitzar l'Estat sinó també socialitzar la mateixa societat.

La llibertat d'opinió, de les associacions cíviques i la llibertat de premsa independent, pot ser un antídote contra “la dictadura de l'opinió comuna”. Com dirà Tocqueville “sense opinió pública no hi ha democràcia” però “en els temps d'igualtat els homes no tenen cap fe els uns en els altres a causa de la seva similitud. I aquesta mateixa similitud els dona una confiança quasi il·limitada en el judici del públic, car no troben versemblant que tenint tots igual situació la veritat no es trobi del cantó del major nombre”. Tocqueville diu que “no hi ha res més familiar a l'home que reconèixer una saviesa superior en aquell qui l'oprimeix i per això és necessari que la llibertat de premsa i d'opinió de les associacions tingui un lloc destacat en la societat democràtica a fi de frenar el procés d'igualació, que augmenta la disposició de les persones a creure en la massa. Cal combatre el fet que “cada cop més l'opinió comuna és la que mena el món”.

L'experiència religiosa constitueix una dimensió inherent a la naturalesa humana que satisfà la necessitat de donar sentit a l'enigma de l'existència i que aporta consciència de finitud. L'avantatge de la pràctica religiosa –quan és independent de l'Estat– és que per ser forta no li cal buscar suport en convencions humanes i molt menys en institucions polítiques: la religió té força per si mateixa. El cristianisme, a més, a diferència de l'islam, té afinat d'esperit amb l'ideal democràtic ja que defensa la igualtat de tots els éssers humans en la dignitat de Crist i en la vida eterna. Així doncs, la religió comporta una pràctica positiva que pot ajudar l'home democràtic a sortir de la soledat del propi cos.

La religió ofereix un marc de conviccions morals compartides que tenen molta importància per alimentar el sentit de comunitat social que l'individualisme tendeix a dissoldre. La pràctica religiosa recorda als homes que tenen obligacions mútues en tant que éssers humans semblants, moderant, així, la tendència a l'aïllament i a l'egoisme. La religió, pel

fet que situa el valor de les coses més enllà dels béns i els interessos materials, fa una funció positiva temperant la tendència insensata a valorar només allò que és crematístic. En aquesta valoració instrumental, que fa Tocqueville de la funció social de la religió cristiana, destaca el fet que ella evita que l'opinió pública es converteixi en una nova religió el dogma principal de la qual és la veritat de la majoria.

En síntesi, segons Tocqueville la religió pot contribuir a “moralitzar” la democràcia. La religió pot ajudar l'home democràtic a superar l'aïllament i la tirania de la majoria, a combatre l'hedonisme, fruit de l'individualisme, i a temperar l'afany desmesurat pel benestar material.

PER UN HUMANISME CÍVIC

Les lectures iniciades cap al 1970 de les obres de Tocqueville destaquen que el nostre autor defensa l'autonomia de l'individu i no merament l'auto-suficiència de l'individu. Tocqueville vol un home democràtic que sigui capaç de participar en la cosa pública i no només que visqui ancorat en la independència privada. Vol un home compromès en l'àmbit cívic i polític i no només un ésser humà acontentat a fer prevaler l'aïllament individualista de l'interès propi.

Tocqueville és un enamorat de la llibertat i aquesta és l'element prioritari de la seva filosofia política, però cal destacar que és una llibertat basada en la independència del subjecte, en la participació de l'individu en la societat civil i política i en la responsabilitat moral dels actes humans.

Tocqueville va assenyalar que la finalitat de la seva obra *La Democràcia a Amèrica* era “descriure el perill que suposa deixar a un únic principi social no discutit la direcció absoluta de la societat” (es refereix a la “igualtat-igualitarisme”). I creia que la millor manera d'evitar que els homes cometin excessos en matèria d'idees polítiques generals és que entrin en els assumptes públics. Així no s'imposen idees separades de l'acció.

Tocqueville era conscient del perill que corre l'home democràtic: creure només en la pròpia raó,

fet que l'allunya de la pràctica política i cívica. El sistema democràtic produeix un predomini insuperable i il·limitat de la ment sobre el cor; i la ment està molt concentrada en la força dels interessos i, en particular, en la recerca obsessiva del benestar material.

Tocqueville escriu a John Stuart Mill: "la pitjor malaltia que amenaça els poders democràtics és el debilitament gradual dels costums, el rebaixament dels esperits, la mediocritat dels gustos; és d'aquesta banda que es troben els grans perills per al futur". El seu parer és que per combatre aquesta malaltia és imprescindible introduir en el terreny del saber, dels costums i en la vida sociopolítica democràtica l'aspiració a l'excel·lència perquè floreixi la qualitat pròpiament humana dels individus.

Una societat, que veritablement mereix aquest nom, busca afermar el contacte dels cors i de les ments, en una comunicació que porta els homes a veure, a reconèixer, a admetre la possibilitat d'estar equivocats en les pròpies idees i a acceptar novament l'altre. "Els sentiments i les idees no canvien, el cor no s'engrandeix i l'esperit humà no es desenvolupa si no hi ha acció recíproca d'uns homes respecte a d'altres."

La visió filosòfica de Tocqueville insisteix que no cal sacrificar l'individu per recuperar el ciutadà com proclamava Rousseau, ni tampoc reduir la ciutadania a un mer instrument al servei de la privacitat individual com defensava Benjamin Constant. Tocqueville configura un humanisme cívica que és una síntesi d'aquests dos extrems; un humanisme que vol trobar la manera de restituir el ciutadà sense anul·lar l'individu. Una persona humana no és tal si no és les dues coses alhora: per una banda, un subjecte autònom i, alhora, per l'altra, un ciutadà que participa de manera significativa en la construcció del procés democràtic.

En resum, allò que defensa Tocqueville és l'autonomia de l'individu i no merament l'autosuficiència; la participació dels ciutadans en l'àmbit públic i no només la independència privada; l'associacionisme religiós, cívica i polític enfront de l'atomització del fet social; el compromís cívica de les persones més enllà del consum de béns materials; la responsabilitat moral individual aplicada a la conducta social i

no la maximització individualista dels beneficis i de l'èxit; uns costums arrelats en el cor dels homes i no només la protecció jurídica dels drets individuals.

*Nota bibliogràfica

BIOGRAFIA

Per a una excel·lent biografia i exposició del pensament de Tocqueville hom pot llegir:

ANDRÉ JARDIN. *Alexis de Tocqueville 1805-1859*. Hachette, París, 1984.

Hom pot llegir també amb profit:

J.P. MAYER. *Alexis de Tocqueville*. Tecnos, Madrid, 1965.

ANTOINE RÉDIER. *Comme disait Monsieur de Tocqueville*. Perrin, París, 1925.

OBRES D'ALEXIS DE TOCQUEVILLE

L'any 1951 la "Comissió Nacional per a l'edició de les obres completes d'Alexis de Tocqueville" va començar a publicar-les de la mà d'Éditions Gallimard, col·lecció Nrf. dirigida inicialment per J.P. Mayer i després de la seva defunció, per François Furet, essent-ne secretari permanent André Jardin. La Comissió ha publicat XVIII títols en 29 volums i només manca per publicar el tom XVII dedicat a la *Correspondance à divers*.

En llengua catalana existeix la traducció de l'obra *L'Antic Règim i la Revolució* editada el 1983 per Edicions 62/Diputació de Barcelona a cura de Xavier Arbós amb traducció de Joan Casas i pròleg de Josep Ferrater i Mora.

En llengua castellana la versió més acreditada de *La Democracia en América* és l'edició crítica traduïda i preparada pel catedràtic Eduardo Nolla, editada per Aguilar en dos volums el 1989.

Entre les altres obres de Tocqueville traduïdes al castellà destaca la versió dels *Souvenirs, Recuerdos de la Revolución de 1848* a càrrec de Luis Rodríguez Zúñiga, editada el 1984 per Editora Nacional.

AGNÈS ANTOINE. *L'impensé de la démocratie. Tocqueville, la citoyenneté et la religion*. París, Fayard, 2003.

FRANÇOIS MELONIO. *Tocqueville et les Français*. Aubier, París, 1993.

LECTURES DE L'OBRA DE TOCQUEVILLE

Entre els especialistes en la interpretació de l'obra d'Alexis de Tocqueville relacionada amb els temes tractats al nostre article destaquen:

NESTOR CAPDEVILA. *Tocqueville et les frontières de la démocratie*, París, PUF, 2007.

JAMES T. SCHLEIFER. *The Making of Tocqueville's Democracy*. Chapel Hill, University of North Carolina, 1980.

LUIS DIEZ DEL CORRAL. *El pensamiento político de Tocqueville*. Alianza Editorial, Madrid, 1989.

SEYMOUR DRESCHER. *Dilemmas of Democracy: Tocqueville and Modernization*. Ann Arbor. Michigan: University of Pittsburg Press, 1990.

JUAN MANUEL ROS CHERTA. Tesi doctoral: *Los dilemas de la democracia liberal. Sociedad civil y democracia en Tocqueville*. Editorial Crítica, Barcelona, 2001.

EDUARDO NOLLA. Tesi doctoral: *Alexis de Tocqueville: una bibliografía crítica* presentada a la Universitat Complutense de Madrid el 1981; i les introduccions a *La Democracia en América* editada per Aguilar, Madrid, 1989, i a *Liberty, Equality, Democracy* New York University Press, 1992.

CLAUDE LEFORT, FRANÇOIS FURET, MARCEL GAUCHET, FRANÇOIS MELONIO I JEAN-CLAUDE LAMBERTI. *Lecturas de Tocqueville*. Editor Darío Roldan. Siglo XXI, Madrid, 2007.

PIERRE MANENT. *Tocqueville et la nature de la démocratie*. París, Fayard, 1993.

DANIEL JACQUES. *Tocqueville et la modernité. La question de l'individualité dans la Démocratie en Amérique*. Québec, Les Éditions du Boréal, 1995.

JEAN-CLAUDE LAMBERTI. *La notion d'individualisme chez Tocqueville*. París, PUF, 1970; i *Tocqueville et les deux démocraties*. París, PUF, 1983.

JOHN STUART MILL. *Essais sur Tocqueville et la société américaine*. París, Vrin, 1994.

PER UN HUMANISME GLOBAL

Petit Manifest

FERRAN GUILLÉN

*Professor de Filosofia i Teologia.
Sacerdot Escolapi.*

Amb aquest petit manifest, vull unir-me a tantes veus que reclamen avui la necessitat d'un nou humanisme en l'era de la globalització. D'alguna manera, es tracta de donar als humans que habiten avui el planeta, un horitzó cultural d'integració en el qual la vida humana no sigui sols possible, sinó intel·ligible, honesta i bella.

La creativitat, de la qual els homes i dones han donat prova en el transcurs del temps, dóna a aquesta tasca un impuls d'esperança, i fins i tot, de superació d'antics errors i fracassos.

Sols volem assenyalar alguns dominis (conceptes) que mereixerien una reflexió aprofundida, afegint una "paraula" una "categoria", que segons la nostra opinió podria polaritzar els esforços teòrics i pràctics.

ANGUNO (FILIPINES), 12 D'ABRIL DE 2007 DURANT LA SETMANA DE PÀSQUA.

I. TECNOLOGIA

Comencem per les eines de la nostra cultura que, com és habitual, tenen la virtut de transformar-la des de dins, donant-li un nou marc i noves possibilitats. Proposem com a mot clau “informàtica”. Darrere l'ús tan estès dels ordinadors i derivats, podem descobrir una nova antropologia, una altra manera de ser i de viure en aquest món. La reflexió i el consens sobre com dominar l'eina de manera intel·ligent, honesta i bella em semblen absolutament indispensables.

II. SOCIOLOGIA

Les relacions entre classes, pobles, cultures i religions han entrat en una nova fase, en la qual el més sorprenent és la realitat de les migracions. No sols Europa o els Estats Units estan sacsejats per aquest problema. Tots els continents i, en diferent mesura, tots els països s'hi troben implicats. Proposem aquí dues paraules clàssiques: “justícia i pau”.

En fer una crida a la justícia, fem una crida a la creativitat legal, de la manera que molts ja han assenyalat, i a l'esforç per a una educació que, a través del sentit de la justícia, prepari la pau. Més que mai la necessitat de la pau constitueix un imperatiu enfront de les terribles amenaces de tot tipus, de carreres armamentístiques i de guerra salvatge. S'ha arribat a parlar de l'anarquia que ens espera.

III. ECONOMIA

És, potser, el punt fort d'una certa globalització que tendeix en primer lloc a la producció i al comerç, en una demografia abans mai aconseguida. Assenyalant aquí el “comerç equitatiu” com a concepte i pràctica a aprofundir, no fem res més que

recollir un clam llargament difós, i del qual certs assaigs fan esperar noves perspectives i, fins i tot, amb respostes dels més poderosos a favor dels febles.

IV. POLÍTICA

Sociologia i economia condueixen inevitablement a la política. No hi ha humanisme sense un sistema de govern que refusa la constant temptació del maquiavel·lisme o del totalitarisme, fins i tot disfressat de democràcia. Es tracta d'aprendre de nou a governar-se dins del pluralisme de les possibles institucions.

De nou ens sembla que les aspiracions, així com certes realitzacions actuals, apunten amb raó a una “autoritat mundial”, les condicions de la qual, així com la forma de la seva constitució i del seu exercici han de ser objecte de moltes recerques i assaigs, i en els quals la “reforma” de l'ONU no és més que un aspecte ja assumit en la consciència universal.

V. ESTÈTICA

La capacitat de fruir de la bellesa de la natura i la satisfacció de recrear-la, segons els mitjans dels temps i dels llocs, són un altre element essencial de tot humanisme. Sense les belles arts no hi ha joia, ni res tampoc d'aquell bri de contemplació que dormita en tot cor esperant ser desvetllat per un so, per un espectacle, per una nova harmonia.

Ara bé, estem en un moment complex. La visita als museus d'art contemporani, els concerts de música actual, les novetats en pintura, tenen molts cops quelcom d'angoixant. L'arquitectura sembla, no obstant, irradiar amb obres d'una increïble envergadura, i sobretot el cine i les seves múltiples derivades informàtiques constitueixen l'expressió artística més reeixida d'avui. Podríem parlar d'un cert “barroc tecnològic i mediàtic”?

Serà aquest, de forma preferent, el camp d'acció de les belles arts per a un humanisme global? Es podria pensar en un intercanvi de poemes, de melodies i d'imatges, d'una major qualitat?

VI. FILOSOFIA

La mirada en profunditat, les qüestions últimes, la recerca de respostes realistes i satisfactòries han estat l'horitzó de tota cultura. No podem oblidar o menysprear el treball de la raó en aquest moment plural.

Tot i que els grans sistemes i els grans noms ens semblen una mica difuminats, un humanisme té sempre la necessitat d'aquest marc: la set de veritat és radical en tots, més enllà de les dades immediates. Els nostres infants retornen sobre "les qüestions eternes".

Apuntem aquí cap a la categoria de "comprensió". Es tractaria d'una filosofia del coneixement que s'obre a tota l'extensió del real amb un impuls d'intel·ligència serena, complementària, realista i aprofundida. No podrien trobar-se les categories necessàries per entrar en contacte raonablement amb tot el vast panorama de la globalització, sobretot en els seus aspectes humans, a fi de "comprendre".

VII. PSICOLOGIA

La nova situació cultural d'Occident, i també d'altres continents a través de l'impacte mediàtic, té conseqüències psicològiques frapants, que afavoreixen la inestabilitat i les reaccions emotives i superficials. Tot és ràpid i no es té temps per a res. L'ànima sembla haver perdut pes.

Aquí proposem una paraula clàssica de la tradició occidental, però que retroba el tarannà meditatiu de la tradició oriental: "interioritat". Per donar humanitat a la vida globalitzada i trepidant, què millor que la redescoberta del fons de nosaltres mateixos amb la immensa joia de la fecunda identitat de tota persona, de la seva singularitat i valor?

VIII. MORAL

La capacitat d'obrar lliurement, l'elecció reflexionada i eficaç, el compromís amb el projecte, el sentit de la responsabilitat i de l'honestedat: Hi ha quelcom de més humà i digne en el nostre ésser?

I, doncs, un humanisme moral a cultivar en les circumstàncies actuals en què, de vegades, la responsabilitat sembla diluir-se en els grans conjunts, i la fidelitat amb els compromisos, sobretot definitius, sembla enfonsar-se en l'impossible.

Sembla que retrobar el sentit de "l'obligació" moral seria absolutament necessari per salvar la nostra humanitat. Sols la persona, que reconeix el valor de les accions i se sent de forma suprema obligada a fer-les o a evitar-les com a conformes o contràries a la seva pròpia dignitat, coneix la veritable llibertat i les seves autèntiques realitzacions.

IX. ESPIRITUALITAT

No oblidem de cap manera l'aspecte corporal del nostre ésser, i dins un correcte exercici esportiu veiem, una sana cultura humana, malauradament sovint transformada en espectacle, comerç, economia i, fins i tot, salvatjada.

No oblidem gens el que es podria anomenar l'espiritualitat ecològica, el respecte del cosmos pel que és gran i el que és petit. Però creiem que dins d'aquell fons de l'ànima on es viu la més profunda veritat i les experiències inesborrables, ens hi falta avui redescobrir el sentit de l'adoració. Sols aquesta actitud completa de reconeixement de la nostra petitesa davant el Creador i les seves obres són capaces de tornar a donar vida i entusiasme a una cultura que sembla incapaç d'agenollar-se, d'esdevenir humil, de reconciliar-se amb Déu.

X. RELIGIÓ

Heus aquí una de les més frapants novetats de la globalització: la relació directa i, a vegades, estreta entre les religions, deguda especialment als moviments migratoris. Altres generacions han conegut les altres religions pels llibres i les imatges. Avui, quasi a tot arreu, podem trobar fidels de les diferents religions del món. L'enriquiment i els conflictes estan a l'aguait, però el pluralisme religiós de les nostres

societats és una dada incontestable. Hi haurà doncs diversos “Déus”? No ho creiem pas.

Proposem aquí l’aproximació, construïda des de la informació, la comprensió, la paciència, la col·laboració i la pregària entre les diferents religions.

Recentment, els esperits desperts han assenyalat la importància capital d’aquesta entesa religiosa per al món actual, i el cèlebre encontre d’Assís de 1986 n’és una fita. Un gran i delicat camp de reflexió i d’acció s’obre als nostres ulls i als nostres cors en aquesta “aproximació” religiosa que es vol cada cop més profunda i pacífica.

XI. CRISTIANISME

Jo no vull amagar que la meva reflexió i les meves propostes “per un humanisme global” les faig a partir de la meva identitat catòlica. Jo crec encara en la “paraula” particular atorgada a l’Església en aquest moment, donada la seva fe i la seva originalitat.

Reconec l’enorme dificultat de captar avui de forma empírica la “comunió romana”, especialment en el món dels teòlegs. Nogensmenys, m’atreveixo a proposar una paraula, o millor encara un testimoniatge a viure en aquest moment, en funció del veritable “humanisme global”. Es tractaria d’una presència atractiva del Crist Pasqual, de la forma que Ell mateix l’ha proclamat a l’evangeli de Joan (12:32). Aquesta Pasqua presentada, celebrada i viscuda per l’Església, és la garantia suprema i últim suport de la humanitat d’avui en busca d’unitat. I aquestes afirmacions tan tallants no tenen res d’intolerants quan són viscudes en l’Amor d’Aquell qui ha donat la seva vida com a penyora per a tothom.

CONCLUSIÓ

En poques paraules, proposem un humanisme arrelat i universal, o fent servir l’expressió de Senghor, una cultura que accepta la dinàmica de donar i de rebre. Això vol dir que cada persona, cada poble, cada cultura es posseeix, és coneguda, estimada i

viscuda, “arrelada”, i per tant capaç de donar, però no d’imposar; al contrari, atenta a les riqueses dels altres, aquest humanisme es proposa “universal”, és a dir, capaç de rebre, de comprendre i d’enriquir-se amb el respecte pels altres, i tot això dins un harmoniós esforç que uneix tecnologia, sociologia, economia, política, estètica, filosofia, psicologia, moral, espiritualitat, religió i cristianisme.

Un “manifest”, sobretot si és “petit”, no vol ser cap tractat, sinó simplement un programa a desenvolupar.

Escriu aquestes idees condensades i impacients algú que, d’origen i formació europea, ha tingut la sort de viure i treballar a l’Amèrica llatina, l’Àfrica i l’Àsia, per tal de contribuir a la construcció d’aquest “humanisme global” arrelat i universal que pot donar la joia de viure en aquesta terra a les generacions d’avui i de demà.

NOTES:

Encara que el títol podria fer pensar en el cèlebre assaig de Maritain, *Humanisme integral*, estem lluny de proposar una visió completa d’aquest tipus, però reconeixem en ell una font personal d’inspiració amb altres autors com Guardini, La Pira, Legaut, Tagore, Senghor, Pau VI i Joan Pau II.

Al Senegal, vaig trobar refugiats de Sierra Leona i de Sri Lanka, al Camerun de Ruanda i Burundi, a les Filipines del Vietnam....

A partir de la *Populorum progressio* de Pau VI, hi ha una nova sensibilitat pels drets dels pobles.

Al Fòrum de les Cultures de Barcelona (2004), hi havia una significativa exposició sobre “El fracàs de la bellesa i la bellesa del fracàs”.

Pensem, per exemple, en la comunitat de Sant Egidio i el seu fundador Andrea Riccardi.

Cf. Vaticà II, *Lumen gentium* n.1.

JOAN SALES

UNA VOLUNTAT TOSSUDA D'AMPLIACIÓ DE LA VIDA CATALANA

JORDI SALES

*Professor de Filosofia, Degà de la Facultat de Filosofia
de la UB i Director de la revista Relleu*

S'ha dit que Joan Sales és
sempre un soldat, Ferran de Pol deia
que *Incerta Glòria* és la novel·la de
la generació sacrificada,
la del front.

TAULA RODONA “HISTÒRIA I RECEPCIÓ D’UNA NOVEL·LA”, DELS DIÀLEGS A LA PEDRERA CAIXA DE CATALUNYA: “INCERTA GLÒRIA” DE JOAN SALES. LA MEMÒRIA HISTÒRICA I LES VERITATS DE LA NOVEL·LA. 28 DE GENER DE 2009.

La pitjor collita és la que no s’ha sembrat mai.

J. Sales a J. Coromines. Novembre de 1959

El catalanisme era una cuirassa protectora de sentiments més íntims: els sentiments de Pàtria.

Quaderns de l’Exili, Editorial, Desembre de 1945

I. INTRODUCCIÓ

Primerament vull agrair als organitzadors d’aquestes jornades, als amics Xavier Pla el seu coordinador, Àlex Susanna director de la Fundació Caixa Catalunya, Rosa M. Plans i tots els qui hi hagin intervingut, la bona idea de celebrar-les i la gentilesa d’haver-me convidat a participar-hi. Ha estat un èxit de públic i de qualitat de les seves intervencions. Vull destacar, com faig, i faré sempre que pugui, la validesa de les aportacions que provenen del món universitari. El país té unes universitats que treballen al seu servei i se n’hauria d’adonar més del que se n’adona i no rondinar tant. Ara, en el moment d’intervenir i després d’haver escoltat tots els anteriors participants, el meu ànim està dividit entre limitar-me als punts que tenia preparats o comentar algunes coses del munt d’interessants preguntes que hem pogut escoltar.

No em cenyiré a *Incerta Glòria*, encara que arrencaré des d’unes consideracions sobre la presència de l’humor a aquesta novel·la, parlaré del “dinar de gala” (2), segonament, de com segons Joan Sales, una literatura viu en la vida d’un poble des d’un text de l’any 1937 (3), de la força d’on sorgeix el seu caràcter incòmode, el seu fer de “senglar” (4), i finalment glossaré aquesta expressió d’un editorial de *Quaderns de l’Exili*: una cuirassa protectora

de sentiments més íntims (5). El comú denominador dels diferents aspectes de la vida i l’obra de Joan Sales és una voluntat tossuda d’ampliació de la vida catalana.

2. EL GOIG DE LLEGIR: “UN DINAR DE GALA”

Darrerament un munt de gent que descobreix *Incerta Glòria*, en queda impressionada, i s’enfada: com és que ningú no me n’ha parlat abans? Es vol descobrir ràpidament els responsables per tal de castigar-los severament. Mala cosa per dues raons: perquè finalment aquest mal humor consecutiu al plaer literari aconseguit acabarà predominant i els farà agre el caràcter. Segonament, perquè malmet la lliçó fonamental que ens hem de preparar a fer-nos nostra per a la celebració com cal del centenari del naixement de Joan Sales l’any 2012: una voluntat tossuda d’ampliació de la vida catalana. Si es vol ampliar alguna cosa, certament, s’ha de combatre els qui la limiten, redueixen o tanquen. Cal fer-ho de tal manera, però, que no quedin exclosos els reductors. No és gens fàcil. Enlloc està escrit que calgui limitar-se a fer coses fàcils. Hi ha qui molt entusiasmat, proposa fer *Incerta Glòria* lectura obligatòria a totes les escoles del país. Fóra un disbarat descomunal. Si hi ha una cosa que travessa tota l’obra literària de Joan Sales és el goig de llegir. La primera virtut d’una novel·la deia repetidament és que no caigui dels dits, després ve tota la resta. Ampliar vida des del goig és una tasca noble. Per tal que s’hi posi el màxim de gent possible cal la seducció, el contagi, la invitació amable, el regal del que es vol compartir com a plaer, si hom vol l’astúcia i, fins i tot, la pressió insistent raonable i ben humorada, i si cal reiterativa, tot el que calgui, tot, menys aquesta avorrida i poc imaginativa apel·lació al diari oficial per tal de solucionar-nos els problemes, o pensar que ens els solucionen.

Mai no és bo que la queixa domini sobre l’agraïment. En comptes de queixar-se perquè alguna cosa s’ha descobert tard, cal agrair que hi sigui. *Incerta Glòria* és una novel·la, una gran novel·la. No sabia dir quins adjectius més li convenen, pel meu gust

cap més si amb aquests ens arrisquem a restringir o limitar la seva recepció. La gran novel·la és veritat, el romanticisme és mentida. Veritat novel·lesca, és la bella expressió del títol de la primera obra de l'ara acadèmic René Girard –i al meu entendre la millor, perquè és la més sòbria– *Mensonge romantique et vérité romanesque* (1961). Aquest llibre és un dels grans llibres de l'assaig d'idees del segle XX, Milan Kundera deia que era el millor llibre que havia

---

“*Incerta Glòria*, amb la seva veritat novel·lesca, és un bon punt de partida per tal d'intentar enlairar el tractament del que se'n diu memòria històrica des d'una dimensió tràgica”

---

llegit mai sobre la novel·la. Posats a fer l'haurem de declarar lectura obligatòria per a tots els crítics literaris? O primer traduïm el llibre i busquem que el seu públic, el que, el pot estimar l'estimi.

La veritat d'una novel·la fa el seu fruit en la ment dels lectors quan el fa. En el silenci i la foscor les arrels foraden la terra. Els fruits es cullen quan es cullen, sempre, però, després d'haver sembrat i plantat. En una carta a Joan Coromines, Joan Sales li diu “La pitjor collita és la que no s'ha sembrat mai”. Els fruits vénen quan vénen. Ara mateix tenim un bon exemple d'aquests fruits –tardans només per la gent de temps curt i limitats a les novetats– perquè certament l'*Antígona* de Sòfocles no és pas una novetat, ni la traducció que en féu Carles Riba tampoc. Ara es ven al quiosc i pel que sembla es ven bé. Seguiran 50 llibres dels clàssics grecs i llatins en l'edició de la Fundació Bernat Metge. Esperem i desitgem que tinguin un bon èxit. Ens queixem del retard, cer-

quem culpables, o agraïm des de Sòfocles i Carles Riba, els venedors del quiosc, passant per l'esplèndida i valenta iniciativa dels promotors d'aquesta ampliació actual en el temps i en el nombre de lectors. Ara es cull perquè s'havia sembrat abans. El dia 19 de febrer presentarem aquesta iniciativa als estudiants de la Facultat de Filosofia dins el Fòrum Filosofia i Ciutadania.

Per tal d'alleugerir un clima com massa greu, dens, estrofolari i polèmic que potser ha caigut sobre l'opinió que hi ha d'*Incerta Glòria*, l'opinió, la imatge, és a dir, el que diuen d'una cosa aquells qui encara no la coneixen, potser fóra bona cosa, penso, que la lectura o relectures d'*Incerta Glòria* comencessin una estona pel capítol tercer de la tercera part, el “dinar de gala”. El lector es farà un tip de riure fins a les llàgrimes, i entendrà que els qui defensaven el seu país fent de soldats eren com tots nosaltres. Perquè certament, com va glossar filosòficament Jean Lacroix (1964), el gran tema d'*Incerta Glòria* és el fracàs, equivocariem, però, la perspectiva si penséssim que aquest fracàs està com cenyit a la derrota militar, que els fracassos en una guerra són els fracassos dels derrotats. Perquè llavors pensariem que la justícia d'una causa i la seva victòria ens asseguraria una glòria certa i no és el cas. Pensariem, potser, que el resultat d'una guerra es pot arreglar a la següent guerra, o en la seva avantsala que és la política segons l'expressió de Clausewitz.

Quan la unitat està en un front mort els de la comandància de la brigada tenen la idea, la té en Cruells, de fer venir les dones i el fills. Per tal de mostrar les “bones maneres” ben diferents de les de la “brigada dels peus plans”, amb la qual rivalitzen constantment, organitzen un “dinar de gala” en honor de Santa Llúcia, que no és la patrona de la infanteria, en un dia que no és el dia de Santa Llúcia. En el menú tot és com “perdiu sense cols”, com “els vermuts sense olives”, o té l'origen secret de la “terra de ningú” i el seu misteriós proveïdor: conyac Fundador, aigua de colònia, cafè de la Guinea, i l'amagat polierotícol de la complicitat del Doctor Puig i el Capità Picó. El dinar comença molt bé i acaba com acaba, a còpia d'anar bevent vins de “collita pròpia” i conyac “feixista”, s'emboquen

amb les “amígdals” de Letamendi, la pèrfida Albió, Napoleó que és enterrat a La Meca, i un raig d'altres ximpleries. La Marieta, la filla del Comandant Rosich, surt amb la veritat històrica “El que és enterrat a la Meca és Mahoma” i causa “un silenci de consternació”. La seva mare la renya en nom de l'experiència de l'edat: “I tu què saps, nena? No tens encara experiència”. La resposta és “objectiva”: Doncs, ho porta el llibre que passem a col·legi. En Ramonet, el fill d'en Lluís i la Trini, dóna un altra versió de l'objectivitat, sempre n'hi ha més d'una: “En el que passo jo hi ha pintat tot el contrari.” El comandant recorda que hi ha alguna cosa així com la lògica i demana: “tot el contrari de què?”. El metge protesta advocant per l'ordre social: ¿estaríem frescos si els llibres portessin tot el contrari?”. La cosa segueix amb el mateix estil accelerant-se, fins a la confessió final del comandant: “Oficials, classes i soldats, herois de Catalunya i la República: ¿estic com una sopa!” La seva dona el consola amb una gran veritat –no sé si històrica o no: “No és pas cap vergonya remullar una festa tan sonada ¡La patrona de la infanteria!”. Posats a fer coses obligatòries, o més simplement recomanacions, als responsables del memorial democràtic, que són a fe massa seriosos, potser, em penso, els aniria bé de meditar coses com ara aquestes.

La mare de Joan Sales, Josefina Vallès, germana de Gaietà Vallès i de Joan Vallès el qual visqué on ara estem, –la meva àvia –, li deia un dia: tu, Joan, el que de veritat fas millor és fer riure. També sap fer plorar, pensar i crear àmbits de misteri. Calia, però, em penso, restablir aquest equilibri en la imatge total de Joan Sales.

3. “UN GRÀ DE SORRA EN UNA CATEDRAL” (1937)

En el final d'una llarga carta a Màrius Torres del 2 de febrer de 1937 escrita en una nit per l'alferes sortit de l'escola de Guerra que, llavors, era Joan Sales, mentre feia guàrdia al front de Madrid, hi trobem com pensa la relació del que podrà ser la seva literatura en el conjunt de la vida catalana. “El gra de sorra amb què penso contribuir algun dia a

la nostra literatura serà modestíssim, però voldria que, modest o no, servís per a la construcció d'una catedral”. Sobre la imatge de la catedral, exactament sobre la de la cúpula, trobem formulada des de l'humor que ell domina, com hem vist, aquesta voluntat tossuda d'ampliació que és l'eix de la lliçó que hem de rebre de Joan Sales. L'alferes, en la nit de guàrdia a Madrid se les té amb els col·laboradors de *La Publicitat* i uns versos de Josep Carner: salut a la pàtria que encar no és nascuda com l'hem somniada sos fills. Certament, Joan Sales s'oposa als noucentistes, i ho fa amb una certa contundència, les oposicions contundents són, també certament, desagradables i molestes. Pensem una estona, però, des d'on ho fa, quan ho fa, com s'hi oposa i exactament què els oposa. Escriu: “Els col·laboradors de *La Publicitat* sembla que només pensin en la cúpula de la catedral com donant per suposat que la futura nació catalana se sostindrà en els aires, feta només de cultura i bones maneres.” Aquestes bones maneres són les que no tenien els de “la brigada dels peus plans” i que hem vist ara mateix el que els pot passar en un dinar de gala en un front mort de guerra quan es remulla la patrona de la infanteria. La imatge de la cúpula li serveix a ell per tal de descriure les dimensions d'una construcció nacional i a nosaltres per entendre la lògica salesiana d'ampliació de vida: “Una cúpula, si és bonica, fa molta patxoca i almenys una cosa és indiscutible; que constitueix la part més enlairada de l'edifici; però jo em demano, potser precisament per això, si és factible assentar-la sense murs que en suportin el pes i fins i tot, com que tiro per mal pensat..., sense els renecs del mestre d'obres i dels paletes; diu que els que proferia Miquel Àngel mentre construïa Sant Pere de Roma eren d'antologia, amb gran detriment de la cultura i les bones maneres.” La inversió restrictiva i estranya és la de l'estret “unilateralisme cupular” que equivoca el nombre necessari de protagonistes, el temps de l'acció i el lloc en el tot del que cal cercar com a qualitat: “...totes les nacions tenen defectes i seríem ben pàmfls si imaginàvem que la nostra serà en això diferent de totes les que hi ha i hi ha hagut en el món a fi de fer feliç el “príncep dels poetes” que, per cert, ens hauria de desxifrar

l'enigma d'aquesta mare que encara no ha nascut i ja té fills que la somniem. Abans, en aquells temps endarrerits, eren les mares –les futures mares– que somniaven els fills, però cal concloure a la vista de l'oda pindàrica del senyor Carner que això ara va de tota una altra manera”.

L'humor del Joan Sales posa el dit a la nafra, somniar perfeccions ve després d'assegurar existències. La carta sobre la qual he volgut cridar l'atenció perquè ens dona el que s'ha de cercar primerament en les interpretacions de les constants d'un autor, acaba de la següent manera: “i fóra en tot cas un escrúpol de monja que de tant voler una nació sense defectes ens deturéssim de fer-la ¿és que n'hi pot haver cap de pitjor que la inexistència? I vet aquí que l'alba del 3 de febrer ja apunta sobre les cases de Madrid; aviat vindrà un altre alferes a rellevar-me”.

S'ha dit que Joan Sales és sempre un soldat, Ferran de Pol deia que *Incerta Glòria* és la novel·la de la generació sacrificada, la del front. Conservaran tota la seva vida la lleialtat als companys morts per la pàtria. Sabem que quan Joan Sales va rebre la Creu de Sant Jordi: “Pel seu exemple de treball i de combat al servei de Catalunya, tant en el camp de la creació literària com en el de les tasques editorials, particularment a través del Club dels novel·listes va dir a Núria Folch, la seva dona, “Com sempre...Dels soldats de Catalunya mai ningú no se'n recorda”. L'entristí –i és ben trist– que el seu “combat al servei de Catalunya” quedés reduït en el seu llenguatge de 1937 a un combat en una cúpula penjada als aires, sense renecs si hom vol, o amb pocs renecs, però mai amb l'amplitud necessària.

La radicació de Joan Sales en la generació dels soldats dels fronts li donarà sempre un rebuig de la fraseologia excessiva i la retòrica altisonant de sensibilitats successives de grandiloqüència buida, el seminarista Cruells ho diu així: «Els himnes patriòtics o revolucionaris del gènere sublim que només cantaven els enxufats de la rereguarda»...aquells «himnes», als dels fronts, ens semblaven d'una cursileria insuportable”.

Joan Sales va arribar fins a Comandant, la seva unitat va entregar les armes després de passar la frontera formada i desfilant; els gendarmes france-

sos, sorpresos, els van retre honors militars. Ell va fer bé la seva feina.

4. “UN SENGLAR” (1950) QUE EDITA RONDALLES (1949-1954).

Responent a una carta de Xavier Benguerel, Carles Riba diu de Joan Sales: “És home de molt talent i fa grup amb altres joves (relativament) força apreciats. Ara bé, el tinc per una mica extremós. A Mèxic, ha fet, un temps, de senclar; després ha tingut palestres sonades amb certs senclars que encara hi ha allí. “El terme senclar és ben curiós. És un calc semàntic del “jabali” del llenguatge parlamentari de les Cort Republicanes. Benguerel li ha escrit “potser algun dia us entretindré amb algunes frases ben curioses que he rebut d'un senyor Joan Sales. No el conec personalment; em diu que és amic vostre i jutja el que ell en diu “catalanisme d'ara” a base d'unes teories que no em semblen ni massa oportunes ni massa adients pels joves que puguin rondar el seu entorn”. El que és significatiu d'aquesta actitud vigilant i desconfiada de Benguerel és primerament l'alarma enfront de les teories, és ¿què no hi havia res a teoritzar després del Desastre Nacional de 1936-1939 com l'anomenen d'una manera justa els homes dels *Quaderns de l'Exili* (1943-47)? ¿No calia pensar una mica? No hi havia res a eixamplar en una actitud exclusivament literària i “principatina” massa cenyida al que geogràficament és la Catalunya Vella? Res a rectificar? L'altra indicí que confirma un possible ressò de les reunions de què ens parlava ahir l'Hilari Ragner és la presència d'uns “joves que puguin rondar el seu entorn”. En aquest moment Carles Riba té uns 57 anys, Xavier Benguerel uns 45, Joan Sales 38, els joves entre 25 i 20 anys. Quan un dinamisme de relleu generacional s'obre, quan una revisió teòrica necessària s'efectua, el que sorprèn és aquest primer reflex de desconfiança espantada. Si els calia fer repicar campanes davant la vida que s'obria als seus peus! Riba resta encuriós i tranquil·litza Benguerel molt a mitges: “Sí, entreteniu-me, en una carta pròxima, sobre les seves teories; no se m'ha obert gaire en aquest punt; i podeu

comptar que en les converses que ací es tenen, sota impressions directes i desagradables, l'humor sovint s'esplaia i es tendeix a trobar-lo, de moment, just." Aquest "de moment" és tot un poema. Com aquell qui diu una sentència de llibertat vigilada.

Un cercle literari és un cercle literari, ni més... ni menys. Si és una mica exclusiu, i fins i tot elitista, doncs, és una mica exclusiu i tampoc no passaria gran cosa si no fos que una part es pren pel tot i empetiteix el país. Si una cosa està empetitida, s'ha d'ampliar. El problema de la part que es pren pel tot no és que no hi hagi mil maneres de defensar, valorar, i agrair en cada cas, el que la part és com a part. El que li cal és deixar de prendre's pel tot. Únicament aquest, i cap altre, és el problema dels ribians dels anys 50 i anirà essent el problema de les successives versions del mateix fenomen, cada cop menys excusable a mesura que les condicions per tal d'eixamplar el joc siguin més favorables. Tampoc no cal exigir a cap "part" o "família espiritual" –en la humana mesura en què n'hi ha d'haver de distintes– que sempre vetlli per tal d'endregar el tot i portar-lo a les seves possibles dimensions màximes, n'hi ha ben bé prou que no ho obstaculitzi quan en vegi els senyals.

Els senyals que feia el senglar vigilat eren editar rondalles per a infants. Vet-ho aquí. Carles Riba informa Xavier Benguerel: "Està en una editorial –Ariel– i ha fet publicar allí un llibre de rondalles (Llull, Mistral, Verdaguer) amb un pròleg meu. Potser l'únic llibre per a infants en català aparegut en aquest calamitosos període". El llibre al qual es refereix Riba és el primer d'una sèrie i fou editat l'any 1949, seguien un cada any fins l'any 1954 l'adaptació per a infants del *Tirant lo Blanc* amb un pròleg de Ferran Soldevila. *Rondalles escollides de Guimerà, Casaponce i Alcover* (1950), *Rondalles gironines i valencianes* (1951), *Rondalles d'abir i avui* (1952). Per tal de doblar la lògica de l'ampliació de vida que significava atendre amb preferència els més joves, operava també la pràctica del respecte a la integritat del domini geogràfic de la llengua. En el prefaci al tercer volum escriu: "Amb els dos primers volums havien quedat representades moltes de les nostres variades regions: les Illes Balears amb Ramon Llull i Antoni

Maria Alcover, la regió central o barcelonina amb Verdaguer, les terres de Provença i de la Catalunya francesa amb Mistral i Esteve Caseponce, la Catalunya Nova (o sigui la que s'estén al sud-oest del Llobregat) amb Guimerà –el qual, d'altra banda, per la seva naixença a les Illes Canàries, on va viure fins als deu anys, podem dir que també representa els catalans d'ultramar, avui en dia tan nombrosos.”

Abans que cap altra cosa, i perdoneu, el meu oncle Joan és sempre per a mi qui narrava aquestes rondalles any darrere any quan ens portava d'excursió amb els meus germans, germanes, cosins i cosines als estius de Vallclara de la meua infància. Les excursions reines eren: per solemne, el Monestir de Poblet, amb les tombes dels nostres reis, dels quals ens explicava les històries, i per màgica l'anada a la “cova dels lladres” prop del Mas de la Llana. En tornant d'haver entrat a la cova, s'hi entrava reptant i cap enrere, Joan Sales es reservava les històries de més misteri i por per al final, prop del pla de la Bela, quan enfosquia i anàvem arribant al poble. A causa de la seva dedicació a la toponímia, una excursió amb l'oncle Joan tenia garantit saber sempre el nom del terreny que trepitjaves. Mai no em va semblar que s'assemblés a un senglar.

5. UNA “CUIRASSA PROTECTORA DE SENTIMENTS MÉS ÍNTIMS” (1945).

El sistema mecenes-mandarí que ens ha donat en alguns moments agilitat i ens ha permès en moments ben difícils fer “com si” cal que sigui rectificat. Del contrari, la sana existència d'un públic general i un públic natural de cada cosa determinada s'esllanguirà en un munt d'agitacions entre entesos i una indiferència del públic més general. Al poble se'l condemna a un constant entreteniment de baixa volada o a la complicitat passiva de clients d'una agitació més o menys ideològica, més o menys lligada a les turbulències de la política espanyola. Fixem-nos que Riba diu a Benguerel que Joan Sales “ha fet editar”, es confon, no havia fet editar res, ho editava. Els mandarins fan editar, els editors editen. No és just tampoc reduir la tasca editorial de Joan Sales

a la novel·la. A més dels seus treballs en la *Historia d'Espanya* i la *Història dels Catalans* de Ferran Soldevila, i l'edició d'obres de Carles Cardó, convé atendre també l'altra col·lecció del Club Editor, El pi de les tres branques, per tal d'entendre aquesta recerca constant d'un públic més natural, menys sofisticat i més ampli. Ara parlaré de dos títols: el primer és un llibre de l'historiador Ferran Soldevila, *Què cal saber de Catalunya?*, el segon de Joan i Jacint Reventós, *Dos infants i la guerra*. El que vull dir sobre el primer és que aquest llibre publicat l'any 1968 fou un encàrrec per tal que les lliçons d'un mestre arribessin a més gent, l'autoritat de tota una vida de bon historiador d'ofici arribava al màxim de gent possible per tal de mostrar-los què era el seu país. En una carta de 18 de setembre de 1970 l'editor, que editava retia comptes a l'autor d'11.080 exemplars venuts. Mentrestant el sistema mecenes-mandarins li donava a l'historiador un bon disgust. Deixem la paraula a l'historiador Albert Balcells: “En els seus darrers temps, Ferran Soldevila tingué un desengany. S'havia insinuat que se li concediria el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, creat el 1969. No fou així i la mort se l'endua el 1971 sense que el jurat tingués l'oportunitat d'atorgar-li el reconeixement que el guardó comportava”. Hi ha una major possibilitat d'agraïment, d'eficàcia i amplitud en maneres de fer distintes a un repartiment d'honors convulsiu que distreu molt els jurats i els seus confidents.

Llibres com *Nit de Reis* (1966) de Ramona Via o *Dos infants i la guerra* de Joan i Jacint Reventós mostren bé quina és sempre la sensibilitat de Joan Sales davant la Guerra. La lliçó l'havia tret ben aviat, un editorial de desembre de 1945 als *Quaderns de l'Exili* la defineix amb claredat. Cal una major amplitud interior per tal d'afrontar certes qüestions. Una “devoció” afectada sempre separa. Permet intensificacions de grau divers en les proclamacions per tal que els compatriotes rivalitzin entre si. “El que la nostra Pàtria necessita és oblidar –de cor, generosament– els odís que la guerra civil espanyola va portar fins ella. Mai més mentalitat de guerra civil!, Però, alhora, no necessitem pas menys l'adveniment d'una exigència patriòtica que digui pa al pa i vi al vi.” Oblidar odís i parlar clar. Un programa difícil, “una

mica extremós” per a algunes sensibilitats, però era, i és, absolutament necessari. L’observació dels qui feien *Quaderns de l’Exili* (1943-1947) és fina: “el catalanisme era una cuirassa protectora de sentiments més íntims: els sentiments de Pàtria.” No són els -ismes, cap d’ells, el que pot orientar-nos, ens cal un terreny més ample on aquests -ismes, millor dit, les persones que diuen seguir-los, conflueixen. L’editorial que comentem acaba citant el “nostre gran mestre”, el mestre comú dels qui feien *Quaderns* era l’Àngel Guimerà: “I llavors ja no tindrà raó de ser el Catalanisme, perquè Catalunya, senyora d’ella mateixa, serà sols catalana com en sos millors dies”.

Incerta Glòria, amb la seva veritat novel·lesca, és un bon punt de partida per tal d’intentar enlairar el tractament que se’n diu memòria històrica des d’una dimensió tràgica, una de les paradoxes de la nostra situació com a poble és que amb tantes tragèdies com hem passat tinguem tan poc sentit del tràgic. Em penso que ara ens és essencial, a tots els països europeus, formar tota una generació d’estudiosos que s’aproximi al passat tan violent de tots els pobles europeus amb rigor històric, erudició, i un bon sentit de com cal tractar el fons de misèria i de grandesa de la naturalesa humana.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ A LA REVISTA RELLEU

SUBSCRIPCIÓ ANUAL (4 NÚM.): 24 €

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm.

Fotocopieu o retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a:

REVISTA RELLEU
C/ARAGÓ 287, 3r 2a B
08009 BARCELONA

BIBLIOGRAFIA

RENÉ GIRARD, ACHEVER CLAUSEWITZ. *Entretiens avec Benoît Chantre*, París, Éditions Carnets Nord, 2007, és una reflexió sobre l’horitzó de violència sempre inherent a la vida europea.

Carta de Carles Riba a Xavier Benguerel, dins Xavier Benguerel, *Memòria d’un exili. Xile 1940-1952*, Barcelona, Edicions 62, 1982, p. 232. També a IEC, *Cartes de Carles Riba, II: 1939-1952*, Barcelona, 1991 pp. 453-54

Carta del 18 de setembre de 1970, PUJOL, ENRIC. *Ferran Soldevila i els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, 1995, Pròleg d’Antoni Simon i Tarrés, 370 pp.

ALBERT BALCELLS I GONZÀLEZ. *Ferran Soldevila i l’Institut d’Estudis Catalans* a Institut d’Estudis Catalans, Memòria 1995-1996, p. 176

El catalanisme ha mort: ¡Visca Catalunya!, *Quaderns de l’Exili*. Editorial del núm. 17, pàg. 1 (Desembre de 1945), també es pot trobar a Josep M. Ametlla, Lluís Ferran de Pol, Raimon Galí, Joan Sales, *Els Quaderns de l’exili*. Col·lecció Eixos, 15. Barcelonès d’Edicions, 1994.

Nom .....
Cognoms .....
Adreça .....
Telèfon .....
CP-Població .....

Domiciliació de rebuts en banc o caixa.

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/llibreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Relleu.

Titular del compte .....
Banc o Caixa .....
Adreça de l’agència .....
CP-Població .....

Codi Compte Client (CCC)

entitat oficina control número del compte
□□□□ □□□□ □□ □□□□□□□□□□

Data

Signatura del titular del compte o la llibreta

ENTREVISTA

JOAQUIM BOIXAREU

per JORDI DE NADAL

Joaquim Boixareu és Conseller Delegat d'Irestal Group, dedicat a la fabricació, processament i distribució d'acer inoxidable. És Llicenciat en Ciències Empresarials i MBA per ESADE (Barcelona), l'École des Hautes Études Commerciales (HEC) de París i la New York University. També és expresident de FemCAT (Fundació Privada d'Empresaris) i actual president del Consell Social de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). També és Vicepresident Primer de la UPM (Unió Patronal Metal·lúrgica); Membre del Comitè Executiu i de la Junta Directiva del Foment del Treball Nacional; President de la Comissió d'Indústria i Tecnologia de Foment del Treball i Membre del Patronat de la Barcelona Graduate School of Economics.

COMENCEM PARLANT DE FEMCAT: COM VA SORGIR I COM EL PRESENTARIES?

FemCAT va sorgir, en primer lloc, de la inquietud d'un grup reduït d'empresaris i alts directius. Volíem fer alguna cosa més pel nostre país, per Catalunya –més enllà de crear riquesa i llocs de treball amb les nostres empreses. No buscàvem generar opinió o crear debat, perquè ja hi havia molts fòrums per a això, que a més funcionaven prou bé i deien coses prou interessants. El que volíem nosaltres és fer les coses, tal i com diu el nostre nom, actuar positivament sobre una sèrie de temes.

QUINA ERA, DONCS, LA MANCANÇA QUE VAU DETECTAR I QUE US VA PORTAR A TIRAR ENDAVANT FEMCAT?

Quan vam començar a parlar entre nosaltres sobre FemCAT, entre 2003 i 2004 (FemCAT es va fundar el 15 de gener de 2005), vèiem que les institucions de la societat civil, en aquell moment, no tenien el nivell d'activitat i de compromís que nosaltres creïem que feia falta. Aquests últims anys, això ha canviat i aquestes mateixes institucions, sobretot en el món empresarial, estan més actives i dinàmiques. Però en aquell moment no era així i per això vam llançar FemCAT. Val a dir, però, que nosaltres no som ni pretenem ser ni una patronal, ni una cambra de comerç, ni un cercle d'economia. FemCAT va néixer amb la voluntat de no fer la competència a cap d'aquestes institucions, sinó de ser un complement, per a alguns temes sobre els quals creïem que s'havia de fer més incidència.

QUINS SÓN AQUESTS TEMES?

De fet, vam redactar un manifest fundacional (el trobareu a la web, www.femcat.cat) en el qual, molt resumidament, es diu que FemCAT pretén mobilitzar la societat civil catalana (aleshores molt menys

mobilitzada que ara), començant pel món econòmic i social, de cara a portar a terme actuacions sobre 4 eixos: la innovació, la competitivitat, la cohesió social i la projecció de Catalunya al món. La voluntat final és fer de Catalunya un dels països més avançats del món, en un termini de deu anys. Sobre la base d'aquests 4 eixos, vàrem establir uns 25 objectius. Els vam definir amb l'ajuda d'Andreu Mas-Collell, un dels economistes més brillants d'Europa. D'aquests 25, en vam triar 8, sobre els quals vam començar a actuar fa un parell d'anys, per la via de, primer, constituir grups de treball entre els patrons de la fundació, i després, que cadascun dels grups definís les actuacions que s'havien de dur a terme per assolir cadascun dels objectius. Entre aquests objectius hi ha, per exemple, temes com les infraestructures, la internacionalització de l'empresa catalana, la recerca, la internacionalització de les universitats, la sostenibilitat o el nivell d'idiomes. En tot cas, s'ha de dir que aquests objectius no s'han d'entendre com el programa d'un partit, perquè nosaltres ni ho som ni ho volem ser, un partit polític. La nostra proposta va més enllà. De fet, si posem aquests objectius sobre la taula, és perquè creiem que han de ser el mínim comú denominador de tots nosaltres per fer de Catalunya un país capdavanter.

QUINA RECEPCIÓ HAN TINGUT LES VOSTRES PROPOSTES EN EL MÓN POLÍTIC I EN LA RESTA DE LA SOCIETAT CIVIL?

Nosaltres sempre fem propostes en sentit positiu i constructiu. Amb esperit de col·laboració i, el que és més important, sense cap mena d'afany de protagonisme. No tenim ganes de sortir a cap fotografia. L'important és que les coses es facin i es facin en benefici del país. Nosaltres posem el país per davant de tot. I la veritat és que, tant en el món polític com per part de la resta de la societat civil, aquest missatge s'ha entès i les nostres iniciatives s'han rebut molt positivament. Ara com ara, estem mantenint col·laboracions amb tots dos àmbits. Hi ajuda que, a més de no buscar el protagonisme, nosaltres volem

fer les coses de forma eficient, que de fet és com estem acostumats a treballar a les nostres empreses. Per tant, si hi ha algú, alguna organització o grup que ja està duent a terme una actuació sobre algun dels objectius que considerem prioritaris, nosaltres no llancem una iniciativa paral·lela, sinó que mirem la manera de posar-nos-hi en contacte i veure com hi podem col·laborar.

QUÈ DESTACARIES DEL QUE JA HEU FET?

Un dels temes que vam identificar com a prioritari el grup de treball d'infraestructures va ser el tema de l'aeroport. L'aeroport és "una" o potser "la" infraestructura més rellevant per al segle XXI, fonamental per a la competitivitat del país i clau per connectar-lo amb la resta del món. Aquí, la mancança que vam detectar no estava tant en la infraestructura física (de fet, ja s'estava fent la nova terminal i la tercera pista), sinó en la seva gestió. I no tant en la gestió del dia a dia, que funciona bé, sinó en la gestió estratègica. Clarament, aquesta gestió ha de ser autònoma, independent d'AENA. A partir d'aquí, vam intentar mobilitzar la societat civil, per

cant-ho al conjunt del país, fa dos anys vam anar a Finlàndia, un referent amb molts paral·lelismes amb nosaltres: tenim similituds en el PIB, en el volum de població, en la renda per càpita, en el fet de ser un país industrial, i també en el fet de tenir dos idiomes oficials –el finès i el suec, bastant més difícils que el català i el castellà. Allà, volíem entendre com, sortint d'una crisi molt profunda, han arribat a ser un dels països més competitius del món, en només deu anys. Cal dir que la nostra situació actual no és tan dramàtica com la seva aleshores (tenien un atur del 20% i van patir un descens del PIB del 15%) i, d'altra banda, estem en una posició molt millor per identificar en quins punts hem de millorar i fer aquest salt qualitatiu endavant.

Un segon viatge de *benchmarking* va ser a Hong Kong i Xangai. El que ens interessava d'allà era el seu aeroport sobre el mar. Abans, l'aeroport de Hong Kong era un dels més complicats del món, encaixonat dins de la ciutat i sense cap mena de possibilitat de desenvolupament. Amb el nou aeroport han passat, també en deu anys, de no tenir pràcticament tràfic de càrrega a ser el primer aeroport en volum de càrrega a nivell mundial. Pel que fa a connexions internacionals, ha aconseguit ser un *hub* de primer ordre (el primer o segon d'Àsia, juntament

---

“Hi ha una infraestructura molt potent en l'àmbit acadèmic i universitari. Som forts en els sectors de la tecnologia, de la comunicació, de l'enginyeria o de la medicina. A més, tenim una llarga tradició industrial.”

---

conscienciar-la a reclamar la gestió de l'aeroport i, juntament amb d'altres institucions, com la Cambra de Comerç, el RACC, el GTI4, vam impulsar l'acte de l'IESE que finalment es va celebrar.

Una altra cosa que hem intentat fer és el que, en la nostra pràctica empresarial, anomenem *benchmarking* internacional: comparar-nos amb els millors per tal d'intentar aprendre com fan les coses. Apli-

amb Singapur) i ha situat Hong Kong encara més al món. D'aquest viatge, va néixer la nostra proposta d'ampliar l'aeroport de Barcelona sobre el mar. El tipus de platja poc profunda que tenim ho permet i, de fet, és el que està fent el port de Barcelona. Aquí hi ha una oportunitat clara de fer un dels aeroports més importants d'Europa, a més de sumar-hi els avantatges mediambientals i de comoditat per als

veïns: les operacions d'acostament i d'enlairament es podrien fer sobre el mar, de manera que l'aeroport podria treballar 24 hores.

RECUPERANT LA COMPARACIÓ ENTRE EL PORT I L'AEROPORT DE BARCELONA. DEL PRIMER, NOMÉS SE'N TENEN BONES NOTÍCIES, QUE PARLEN D'EXPANSIÓ I NOUS PROJECTES. DEL SEGON, EN CANVI, SE'N TÉ SEMPRE LA IMATGE D'OPORTUNITAT PERDUDA RERE OPORTUNITAT PERDUDA. COM APUNTAVES, LA DIFERÈNCIA ESTÀ EN EL FET QUE EL PORT TÉ AUTONOMIA?

Naturalment. Fixem-nos que l'autonomia del port no ve de tan lluny, sinó del 1996, a penes una dècada. A més, és relativament limitada, perquè no pot fixar per si sol les tarifes portuàries. En canvi, el que sí que té és un compte de resultats propi i independent. Té també la capacitat de decidir les seves inversions i de fixar el seu *cash flow* i sobretot, pot tirar endavant el seu pla estratègic autònomament a la resta de ports. Tot això ha permès fer l'ampliació més important d'un port mediterrani de tota la història. Quan estigui enllestida, serà el primer port del Mediterrani, sens dubte. En canvi, la gestió estratègica de l'aeroport de Barcelona està centralitzada per AENA a Madrid. Per posar només un exemple del que es podria fer i no es fa: l'aeroport de Munic, que és el segon *hub* d'Alemanya i que és a 350 km del primer, Frankfurt (i no a 650 km com el Prat de Barajas), té vols directes amb la majoria d'aeroports del món i, sobretot, disposa de 35 persones que, des del seu departament de màrqueting, es dediquem a vendre l'aeroport al món. Això ho poden fer perquè, primer, poden decidir fer-ho i, segon, perquè poden oferir directament rutes, companyies aèries, vols, volum de passatgers, etc. L'aeroport de Barcelona, ni que volgués, no ho podria fer.

QUIN SERIA, DONCS, EL MODEL IDEAL?

Nosaltres proposem el model Fira de Barcelona: la infraestructura és de titularitat pública, però la ges-

tió queda en mans d'una societat privada, que actua amb criteri de país i, al mateix temps, d'eficiència empresarial.

HI HA ALGÚ AL MÓN POLÍTIC QUE HAGI COMPRAT AQUESTA IDEA?

Hi ha molts polítics que n'estan convençuts. Al capdavall, el model Fira el viuen dia a dia.

PARLANT SOBRE INFRAESTRUCTURES, HI HA UN LLIBRE DE RAMON TREMOSA, QUE DEFENSA LA IDEA QUE "CATALUNYA SERÀ LOGÍSTICA O NO SERÀ". QUÈ EN PENSES?

Tinc el llibre, però no l'he llegit encara. En tot cas, el professor Tremosa mereix tot el meu respecte i consideració, o sigui que segur que és tal com ho diu. En termes més generals, està clar que la logística és molt important i cada cop ho serà més. Catalunya està en una posició logística molt bona, sobretot pel que fa al trànsit de mercaderies des d'Àsia que, després de passar pel Canal de Suez, tenen una arribada fàcil a Barcelona, clarament més ràpida que als ports del nord d'Europa (crec que això és el que explica Tremosa). Amb un bon sistema logístic (sobretot amb un bon tren), seria fàcil fer arribar les càrregues als principals punts de consum de tot Europa. Tenim per tant, una nova oportunitat –igual que en el tema de l'aeroport.

QUINES ALTRES INICIATIVES DESTACARIES DE FEMCAT?

Una altra iniciativa que vam tenir va ser col·laborar amb el professor Mas-Collell a impulsar la Barcelona Graduate School of Economics (la web és www.barcelonagse.eu). És una escola d'economia, no de *bussiness* (no vol fer la competència ni a ESADE ni a IESE), que aprofita la base d'economistes potents que hi ha a Catalunya (a la UPF, a la UAB, al CREI

i a altres llocs) i ofereix màsters de primer nivell, en anglès i amb la idea d'acostar-se a la London School of Economics, de referent internacional. Vam treballar conjuntament amb el professor Mas-Collell en l'elaboració del *business plan* i, al mateix temps, en la captació d'un *pool* d'inversors privats que aportés recursos i, també, capacitat de gestió. Ho vam fer perquè ens va semblar una bona manera d'atreure talent i de projectar Barcelona i Catalunya al món. Això, que fa tres anys era un projecte en un full de paper, sorgit del cap del professor Mas-Collell, ara ja fa dos anys que funciona, amb un nivell de reconeixement molt alt. És una altra mostra que, si treballem plegats la societat civil, el món acadèmic i universitari i l'administració, podem tirar endavant projectes de molta envergadura i de molta transcendència per al país.

Un altre programa que vull destacar és el que anomenem "Empresa i Parlamentaris". És un conveni que vam firmar FemCAT i el Parlament de Catalunya, impulsat especialment pel seu President. Volíem posar en contacte els parlamentaris amb el món dels empresaris. Això, que com a programa ja existia a moltes parts d'Europa (a Finlàndia, a Irlanda, a Alemanya) i que també havia començat amb els parlamentaris de Madrid, a Catalunya no es feia. Ara acabem de fer el tercer programa –en fem uns dos a l'any. El primer va ser sobre medi ambient i energia i es van visitar 5 o 6 empreses de diferents àmbits. El segon va ser sobre infraestructures i vam visitar Abertis, amb les seves diferents divisions. El tercer ha estat sobre tecnologies de la informació i de les comunicacions: multinacionals com Microsoft o Vodafone i empreses nostres com NTR o ADASA. Pensem que aquest és un intercanvi important, perquè al final, quan els diputats fan lleis, estan afectant les empreses. Per això cal que coneguim el nostre teixit empresarial, que és riquíssim. A més a més, d'aquesta manera s'ajuda a trencar tabús mentals que no són més que barreres artificials.

QUINS NOUS PROJECTES ESTEU DESENVOLUPANT?

De fet, això ho hauríem de preguntar al Josep Matteu (Director General del RACC), que és el nou

president de FemCAT des d'ahir. Ara ja responen, alguns temes que s'estan impulsant són un estudi de la marca Catalunya arreu del món, temes relacionats amb l'aeroport (no tant d'infraestructures com de possibles companyies aèries) o la manera de posar en contacte la xarxa potent de catalans que hi ha arreu del món (sobretot del món acadèmic i empresarial).

NO PREGUNTAREM SOBRE LES COMPANYIES AÈRIES, PERQUÈ SI ALGUNA COSA SURT SERÀ ALS DIARIS I, EN TOT CAS, ABANS QUE ES PUBLIQUI AQUESTA ENTREVISTA... PARLA'NS EN CANVI D'AQUESTA XARXA INTERNACIONAL QUE ESMENTAVES.

Efectivament, tot el que pugui dir de les companyies aèries és el que ja ha sortit als diaris! Pel que fa als catalans arreu del món, ens sembla que no estan ben

---

“La voluntat final és fer de Catalunya un dels països més avançats del món, en un termini de deu anys.”

---

connectats entre si i, més greu encara, veiem que no hi ha una bona comunicació amb el país, en les dues direccions. La nostra idea és fer ús de les tecnologies d'avui dia (sobretot Internet) per resoldre-ho. Perquè aprofitar aquesta gent que tenim escampada és aprofitar una oportunitat clara per enriquir-se i per obrir-se al món.

ACTUALMENT, HI HA DOS TEMES QUE “TOQUEN”, QUAN S'ESTÀ PARLANT AMB UN EMPRESARI. UN ÉS LA CRISI I L'ALTRE LA GLOBALITZACIÓ. COMENCEM PER LA CRISI. AL NOVEMBRE ES VA FER LA REUNIÓ DE WASHINGTON, I LA

CONCLUSIÓ VA SER QUE A I D'ABRIL ES TORNARIEN A REUNIR AMB UNA SÈRIE DE MESURES CONSENSUADES SOBRE LA REGULACIÓ DELS MERCATS FINANCERS. CREUS QUE HI HA LA VOLUNTAT D'ARRIBAR A AQUEST ACORD GENERAL?

És difícil de saber i, fins i tot, de veure'n els fruits, cas que s'arribés a aquest acord. Naturalment, més coordinació general seria bona, però en tot cas, si s'ha de fer, que és faci ràpid. El món financer s'ha d'arreglar i crec que va en aquesta direcció, però cal actuar aviat.

A AQUESTA REUNIÓ, ESPANYA SEMBLAVA PRESENTAR-S'HI COM UN MODEL DE SOLUCIÓ. REALMENT ÉS AIXÍ?

És cert que el sector financer català i espanyol, gràcies a la regulació del Banc d'Espanya, no va invertir tant en aquest derivats i productes financers tan estranys que ara n'hem de dir “tòxics”. En l'àmbit espanyol, el problema real és en el sector immobiliari, no tant per la regulació, sinó per una clàssica bombolla, la qual, com totes les bombolles, no es detecta fins que no explota. En tot cas, penso que el sector financer és suficientment sòlid i que, d'altra banda, és qüestió de temps perquè s'acabi absorbint tot aquest parc de vivenda construïda i sense ocupar.

ON TAMBÉ ES VEUEN EFECTES DE LA CRISI ÉS EN EL SECTOR INDUSTRIAL, PARTICULARMENT EN EL DE L'AUTOMÒBIL. COM CREUS QUE ESTÀ LA SITUACIÓ?

La crisi, en efecte, està arribant a tots els sectors i també a l'industrial, i amb una certa força. Però abans que res, hem de tenir en compte que, a Catalunya, el sector industrial és molt més sòlid i important del que sembla. Un estudi publicat fa poc, que avaluava el pes de la indústria en el seu sentit modern (és a dir, incloent-hi noves indústries com el *software*, la moda o la indústria cultural i tots els serveis que se'n deriven), ha establert que la indús-

tria aporta més del 50% del PIB, més del 50% de l'ocupació i més del 50% del valor afegit a Catalunya. Quan es considerava només la indústria en sentit tradicional, es quedava amb un 21%-23%. La indústria és l'activitat més important del nostre país, molt per sobre del turisme, i cal una política de suport a la indústria claríssim. Dit això, és cert que ara hi ha molts expedients de regulació –també és veritat que els més importants són temporals. Però fins i tot si arriben a ser definitius, s'ha de tenir clar que l'important és permetre que les indústries ajustin els seus costos i les seves plantilles a la realitat de la demanda del mercat. El que cal sobretot és salvar l'activitat i les empreses. És l'única manera que, quan torni el creixement, que tornarà, estiguem a punt per aprofitar-lo i per tornar a generar ocupació i riquesa. Sense flexibilitat, en canvi, l'empresa acabarà tancant i ens quedarem amb un teixit industrial destruït i sense capacitat de regeneració.

HI HA EMPRESES, PERÒ, QUE TOT I NOTAR LA CRISI, ESTEU OBTENINT BONS RESULTATS. QUÈ CREUS QUE HEU FET BÉ?

No n'estic tan segur que ho hàgim fet bé... ja ho veurem quan hàgim passat la crisi. En tot cas, en general, les empreses que ara estan més ben situades són les que han fet els deures. Són les empreses que han internacionalitzat, que han seguit una vigilància constant sobre els costos i sobre la productivitat, que han mantingut el nivell de competitivitat, innovant i fent recerca, fent disseny i diversificant la gamma de productes.

PEL QUE FA A LA GLOBALITZACIÓ, CREUS QUE LES EMPRESES CATALANES ESTAN APROFITANT TOTES LES OPORTUNITATS QUE OFEREIX?

Segurament, tot es pot millorar. Es pot fer més internacionalització i innovació. El moment actual també és complicat, però s'ha de fer, perquè, al final, crisi també vol dir oportunitats.

PRENENT LA GLOBALITZACIÓ EN UN SENTIT INVERS, CREUS QUE CATALUNYA ÉS ATRACTIVA PER A UNA EMPRESA MULTINACIONAL?

Sí, sens dubte i per moltes raons. En primer lloc, existeix aquesta infraestructura industrial que esmentava. Però també hi ha una infraestructura molt potent en l'àmbit acadèmic i universitari. Som forts en els sectors de la tecnologia, de la comunicació, de l'enginyeria o de la medicina. A més, tenim una llarga tradició industrial que, sembla que no, però també és molt important. Com diu el professor del MIT, Bengt Holmström (que també és al Consell Científic de la Barcelona Graduate School of Economics), "sempre és millor que els diners vagin on són les idees que no pas les idees vagin on són els diners". Aquí hi ha idees, hi ha talent, hi ha capacitat i, per tant, hi ha moltes oportunitats per atreure inversions, sobretot d'alt valor afegit. Per acabar de sumar, també s'ha de dir que tenim un entorn amb una qualitat de vida extraordinària.

“L'important és permetre que les indústries ajustin els seus costos i les seves plantilles a la realitat de la demanda del mercat.”

PARLEM UNA MICA DEL FUTUR. A LA TEVA CONFERÈNCIA AL CURS D'ESTIU PASSAT, VAS DIR QUE LA VOSTRA GENERACIÓ ESTAVA MÉS BEN PREPARADA QUE LA DELS VOSTRES PARES, PERQUÈ ELLS US HAVIEN DONAT MÉS OPORTUNITATS. CREUS QUE AIXÒ PASSARÀ TAMBÉ AMB ELS VOSTRES FILLS?

N'estic convençut, sempre que siguem capaços de fer les coses ben fetes. I les estem fent raonablement

bé –sempre es pot millorar, és clar. Els nostres fills estaran més ben preparats i més ben internacionalitzats. Crec que, per exemple, l'Erasmus està aconseguint precisament això i cal que donem més empenya als programes d'intercanvi. El més important, però, és que nosaltres tinguem la voluntat de deixar als nostres fills un país millor del que ens hem trobat.

PER ACABAR, IMAGINA'T ARA UN NOI, ACABAT DE LLICENCIAR-SE PER ESADE I AMB GANES D'EMPRENDRE EL SEU NOU NEGOCI. QUÈ LI RECOMANARIES?

Primer que, abans d'emprendre, intenti aprendre, el màxim que pugui. Que agafi el màxim d'experiència. Després, si vol emprendre, no hi ha res millor que intentar-ho. Com diuen els americans, “no guts, no glory”, sense posar-hi el fetge, no s'aconsegueix la glòria. S'ha de prendre el risc. L'altra cosa que li diria és que els fons de capital risc americans, quan busquen algú en el qual invertir-hi per a un nou projecte, una de les coses que més valoren és que hagi tingut un o dos fracassos –tampoc gaires més. En els fracassos és on s'aprèn més i, si a més de tenir el valor d'intentar-ho, s'ha tingut el valor de tornar-ho a intentar, s'està donant una bona garantia d'èxit per al projecte.

COL·LECCIÓ REALITAT I TENSIONS

barcelonesa d'edicions

DARRERS TÍTOLS COEDITATS AMB PÒRTIC

L'HOME DISLOCAT

Nicolas Grimaldi

L'ALTRA VIA DE LA SUBJECTIVITAT

*Sis estudis sobre el subjecte
i el dret natural al segle XVII*

Yves Charles Zarka

LES GANES D'APRENDRE

*Lectures, reflexions i experiències
d'un mestre*

Jordi Galí i Herrera

TEOLOGIA POLÍTICA DE PAU *Schmitt, Benjamin, Nietzsche, Freud*

Jacob Taubes

EN RECORD DEL BISBE JOAN CARRERA
(Cornellà de Llobregat, 12 de maig de 1930 – Barcelona, 3 d'octubre de 2008)

El dia 3 d'octubre passat ens va deixar el Bisbe Joan. Sempre que li hem demanat ha estat al nostre costat. Recordem especialment les seves lliçons als nostres Cursos d'Estiu.

Ens ha semblat un deure dedicar-li una part especial d'aquest número de la revista, perquè, igual que nosaltres, molts del nostres lectors senten la necessitat d'enlairar la seva figura i fer present el seu mestratge. Així doncs, amb aquesta petita glossa volem deixar constància del nostre agraïment per aquell qui ha estat i és una referència de fe i de catalanitat.

El Consell de Redacció

TESTAMENT ESPIRITUAL
DE MONS. JOAN CARRERA (1997)

“Vull manifestar que, a mesura que passen els anys, augmenta la sensació que la mort ja no és tan llunyana com semblava. L'accepto com a part integrant de la meva existència i, malgrat no sentir pressa perquè arribi, la miro amb esperança.

L'esperança em ve de la meva fe en Jesucrist resuscitat que, per gràcia de Déu, m'ha acompanyat tota la vida. Una fe que, en mi, ha surat per damunt de les febleses i els dubtes –que també els he tinguts– i que he viscut en el si de l'Església Catòlica, que ha estat sempre per a mi una pàtria espiritual.

Desitjo consagrar els dies que em resten a la difusió de l'Evangeli, tal com, més bé o més malament, ho he fet fins ara com a prevere i com a bisbe, i a viure'l jo mateix en un procés de conversió que mai no s'acaba.

Espero poder fer el pas a la vida definitiva amb el suport de la pregària i dels sagraments de l'Església i sota la protecció de la Mare de Déu de Montserrat, en el santuari de la qual vaig ser ordenat sacerdot i que porto com a senyal d'identitat en el meu escut episcopal.”

 (Llegit a la Catedral de Barcelona durant la celebració del seu funeral)

SEMBLANÇA BIOGRÀFICA
DE MONS. JOAN CARRERA PLANAS

Nascut a Cornellà de Llobregat el 12 de maig de 1930. Va cursar els estudis eclesiàstics al Seminari Conciliar de Barcelona. Fou ordenat prevere al Monestir de Montserrat el dia 11 de juliol de 1954.

Exercí el ministeri en parròquies marcadament obreres, a l'Hospitalet de Llobregat, la Barceloneta i a Badalona. Ha estat consiliari de moviments d'Acció Catòlica, especialment de la Joventut Obrera Catòlica (JOC) i vicari episcopal d'ambients obrers de l'Arquebisbat de Barcelona (1967-1976).

Formà part de l'equip fundacional de la revista *Correspondència* (1963), per a consiliaris de moviments

catòlics obrers, de *Quaderns de Pastoral* i de l'editorial Nova Terra, de la qual fou també director literari.

Publicà setmanalment articles a *El Noticiero Universal* (1966-1967), a la revista *El Eco de Badalona* i sobretot al setmanari *Catalunya Cristiana*, amb un article setmanal de tema religiós molt valorat i reconegut.

Fou impulsor del Grup Cristià de Promoció i Defensa dels Drets Humans (1969-1975) i impulsà el Grup Sant Jordi dels Drets Humans, així com la creació d'una cooperativa d'habitatges al barri de Llefià de Badalona. Participà en la defensa de la democràcia i dels drets de Catalunya durant els anys 1960-1970 a través de la Comissió de Solidaritat, entitat civil d'ajuda a presos i represaliats (1968-1975). Es preocupà per la preparació d'opcions polítiques democràtiques i pel compromís polític dels cristians, intervingué en el naixement de Convergència Democràtica de Catalunya (1974) i formà part d'Unió Democràtica.

Com a vicari i rector de diverses parròquies ha portat a terme una gran acció pastoral i social. Les parròquies han estat les següents: Vicari de Santa Eulàlia de Provençana (1954) i de Sant Miquel del Port de Barcelona (1956). Rector de Sant Antoni de Pàdua de Badalona (1961) i de Sant Isidre de l'Hospitalet (1976) i de Sant Francesc d'Assís (barri de Bufalà de Badalona). Arxiprest de l'Hospitalet (1977).

Ha estat Vicari Episcopal en diverses zones de l'Arquebisbat, Director del Secretariat Diocesà per l'Apostolat Obrer (1971-1973), Membre del Consell Presbiteral i del Col·legi de Consultors, i membre de la Comissió Episcopal de Mitjans de Comunicació Social a la Conferència Episcopal Espanyola.

Fou nomenat bisbe d'Aliezira (Algesires) i auxiliar de Barcelona el 16 de juliol de 1991, i fou ordenat bisbe el dia 22 de setembre del mateix any.

A la diòcesi de Barcelona ha estat Vicari general i Coordinador de la Cúria.

PUBLICACIONS:

La canya esquerdada (1993), *Del postconcili al postprogressisme* (1994), *El gust de la fe* (2000) i *Aquest Nadal en fa dos mil. Discerniment i goig* (2000).

EL BISBE JOAN, BISBE DELS CATALANS

ANTONI CASTELLA

Advocat, militant històric de UDC i exdirector general en els primers governs de CiU (1)

RECORD D'UNA GRAN PERSONA

Un record és una “manifestació de l’esperit que reconstrueix el passat fent-lo a través del present”. (2)

En els moments de crisi, com el present tan preocupant, hom busca refugi i solucions, busca en el record, en el passat, en els pares i en altres familiars i amics estimats, en els mestres, que amb el seu exemple i consell els primers, i amb els seus ensenyaments els segons, ens han obert el solc de la nostra vida que es va acabant de realitzar amb la nostra experiència i amb l’exercici de la nostra llibertat. A la fi pensem que som fills de Déu, i raonem que si lluitem a la mesura de les nostres possibilitats, seguint el seu missatge fonamental d’“estimar els altres”, que vol dir lluitar pel respecte i per la dignitat de tothom, superarem els mals moments i assolirem un nivell de justícia global com mai s’ha donat en el món.

Aquesta reflexió m’ha sorgit en pensar en Mossèn Joan Carrera, aquell mossèn que vaig tenir la gran sort de conèixer, i d’haver-hi pogut col·laborar, encara que modestament, en alguna de les seves iniciatives.

A finals de la dècada dels anys 1970, mossèn Joan va aconseguir, amb la col·laboració d’un grup d’amics de la seva parròquia de Sant Isidre Llaudador, tirar endavant la construcció a l’Hospitalet del Llobregat d’una residència per a persones de la tercera edat. Tot va començar amb una sèrie de reunions que teníem periòdicament al seu domicili,

dins del conjunt d’edificis de la dita Parròquia, al barri de Santa Eulàlia de l’Hospitalet de Llobregat. (3) Ens reuníem després de sopar, en la sala menjador de la rectoria, exemple colpidor de la màxima pulcritud, austeritat, senzillesa, i alhora ambient amable, que desprenia tot el primer pis, on vivien mossèn Carrera i la seva mare. El pis era en un d’aquells petits edificis, on als baixos hi havien sales per als joves, amb un pati pavimentat, pel qual s’accedia a l’església de Sant Isidre i a la casa del rector. Des de l’habitació on ens reuníem se sentien les veus, riures i cants de la gent jove que jugava, fins a la nit. Els quatre o cinc, que ens reuníem per fer realitat l’objectiu del grup promotor, entràvem i sortíem de la parròquia, com a màxim de dos en dos, per evitar que la policia sospités que allà es feien reunions clandestines. Constituïrem una associació “Amics dels Avis”, que més tard es transformaria en la “Fundació Santa Eulàlia”, per fer realitat el nostre objectiu: la construcció i funcionament d’una residència per a un centenar de persones, a més d’un centre de dia per a gent gran i per a gent amb problemes d’incapacitat. Avui la residència i el centre de dia continuen donant acollida i atenció a molts avis de l’Hospitalet de Llobregat. És només un exemple de les moltes iniciatives promogudes per mossèn Carrera per millorar persones menyspreades i menys tingudes per la societat.

Anys més tard, ja ben entrat el postfranquisme, i veient una certa desmoralització a la societat catalana (podríem dir-ne pèrdua de valors, relativisme ètic o manca de principis), mossèn Carrera ens proposà a un petit grup de catòlics preocupats pels problemes polítics i socials, i amb el consell de mossèn Antoni Maria Oriol (4), que procuréssim fer arribar als polítics catalans, i a la nostra societat en general, els principis de l’humanisme cristià, especialment la doctrina social. El grup s’ha anat afermant, malgrat la sortida d’alguns dels seus components inicials més valuosos i, avui, actuant com a Subfederació Pastoral de la Política i de la Comunicació, dins la Federació de Cristians de Catalunya, continuem maldant pels objectius que el Bisbe Joan ens proposà. Amb la seva col·laboració engegàrem, ja fa més de tres anys, la publicació d’un diari digital de notícies

cristianes, i lentament es va anar aollint un nombre creixent de lectors. Hem realitzat, també, tot un seguit de jornades sobre temes polítics, socials i mediàtics, reflectint sempre la doctrina catòlica i la defensa de Catalunya. A la darrera reunió de la dita subfederació presidida pel nostre promotor, mestre i amic, fa pocs mesos ens aconsellà contactar amb altres grups amb finalitats semblants, i actuar coordinadament, realitzant conjuntament actes, xerrades, conferències, jornades, i escrits i documents. Ens féu veure com la nostra activitat sumada, en unió, amb altres grups cristians i catalans, preocupats pels problemes socials i polítics, podia multiplicar la seva eficàcia.

Tant de bo que els cristians catalans i els polítics catalans, superant personalismes i partidismes, actuïn plegats pel que fa als principis de la nostra religió, els primers, i pel bé de Catalunya, els segons.

Agraeixo a Déu haver pogut col·laborar, tot i que ben modestament, en aquests dos projectes del nostre enyorat bisbe, l'un de política social, i de cristianisme polític l'altre.

Les persones som indefinibles, però vull acabar dibuixant alguns dels trets més característics del gran bisbe català que ens ha hagut d'abandonar.

El bon bisbe Joan era fonamentalment un bon cristià, un català de soca-arrel, un home molt intel·ligent, estudiós i d'una gran cultura, dialogant, dedicat especialment als més necessitats, obert al progrés, senzill i exemplarment auster.

No dubteu que ens continuarà ajudant i recordem que, pel bé de tots els catalans, cal no oblidar les seves paraules.

Gràcies per haver estat entre nosaltres. Adéu-siau, Bisbe Joan!

NOTES:

(1) No recullo dades biogràfiques, ni faig esment dels llibres dels qual és autor o coautor, perquè ja s'han ja publicat en diaris, revistes, ràdios i televisions; i, a més, són fàcilment trobables a Internet.

(2) Aquest concepte és una de les accepcions que, de la paraula *record*, figura al diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans.

(3) En aquests edificis, especialment una sala d'actes, també de la màxima austeritat però amb bona visibilitat i insonorització, s'hi havien celebrat reunions de Comissions Obreres i, ja a la fi del franquisme, de Convergència Democràtica de Catalunya i d'Unió Democràtica de Catalunya.

(4) Mossèn Antoni Oriol, prevere del Bisbat de Vic, professor de Teologia al seminari de Barcelona, és autor de diversos llibres sobre la Doctrina Social de l'Església, i recentment ha publicat un llibre monumental, fruit de desenes d'anys de treball, *Nació i magisteri pontifici*, obra cabdal per a tots els polítics catalans.

JOAN CARRERA

EL NOSTRE MESTRE

MARCEL·LÍ JOAN I ALSINELLA

Periodista i exdelegat general de Mitjans de Comunicació de l'Arquebisbat de Barcelona

Encara ha de passar molt més temps per tenir prou perspectiva per valorar la trajectòria, l'obra i el llegat del bisbe Joan Carrera, mort a principis d'octubre del 2008. Qualsevol persona aliena al món religiós deu haver quedat realment sorpresa per la gran quantitat d'articles d'homenatge dedicats a lloar la figura de Joan Carrera que s'han escrit en el decurs d'aquests tres mesos. Per als qui ens movem en ambients cristians, aquest fet no ens ha produït cap estranyesa. El bisbe Joan suscitava adhesions i generava assentiments. Dins i fora de l'Església.

El nom de Joan Carrera obria moltes portes, tal com vaig poder copsar personalment un munt de vegades. Carrera va ser l'únic bisbe que es va atrevir a participar en una taula rodona a la seu del Partit dels Socialistes de Catalunya. La seva fotografia amb el logotip del PSC ha servit moltes vegades perquè des de les files integristes se l'ataqués sense pietat. Però ell mai no es va queixar. Se n'adonava, somreia sorneguerament i continuava essent allà on considerava que havia de ser, anant als actes a que se'l convidava i participant en aquells actes on només ell podia participar. I és que sovint els organitzadors de reunions compromeses –com la que es va fer a Barcelona amb un destacat dirigent basc durant la treva d'ETA– només se'ls acudia el seu nom quan volien convidar algun eclesiàstic. “No cal que em llegeixi res, si hi està d'acord el bisbe Carrera signo el que sigui”, va respondre una de les principals dirigents del PSC quan se la va convidar a adherir-se a una carta oberta a l'episcopat espanyol per demanar que no sacralitzessin la unitat d'Espanya.

HOME DE PRESTIGI

El prestigi de Joan Carrera era inqüestionable, tant en l'àmbit eclesiàstic com també en el món cultural, social i polític. Un prestigi que es va forjar a partir de la seva connexió amb l'ACO i la JOC francesa, la influència de grans capellans catalans, el contacte amb la realitat, en especial a les barriades populars de Llefià, Santa Eulàlia i Bufalà, i la seva formació intel·lectual. Tot plegat va contribuir a configurar una sensibilitat humana i social que no l'abandonaria mai. Carrera es va mostrar sempre sensible als patiments de les persones que l'envoltaven. Fa pocs anys, quan l'historiador eclesiàstic Juan María Laboa li va preguntar després d'una conferència quin eren els orígens del Grup Sant Jordi de Promoció i Defensa dels Drets Humans, Carrera va evocar els anys de la resistència franquista i la tasca dels capellans en favor dels empresonats. “Quan recordo com li van matxucar els peus al meu amic comunista, com els tenia...” I no va poder seguir perquè les llàgrimes el van ennuegar. El seu prestigi entre els líders de l'esquerra actuals li venia, en gran part, per la seva incansable tasca d'ajudar tothom. Antoni Gutiérrez, el Guti, quan se li va demanar que fes una conferència sobre la seva visió de l'Església, va respondre ràpidament sense pensar-s'ho: “Si és de part de mossèn Carrera, vaja del bisbe Carrera, el que sigui. Tot el que ell em demani”. Carrera l'anava a veure, quan estava amagat, i li portava aliments.

Eren anys difícils, però ell va copsar perfectament quin havia de ser el paper de l'Església. Mai no va dubtar. Com a vicari episcopal d'Ambients Obrers li va tocar més d'un cop posar-se al davant de la policia que encerclava una església i explicar-los que els tancats no feien res clandestí... sinó una missa! Per aquesta raó, l'extrema dreta el coneixia i el tenia “fixat”. En més d'una ocasió algun líder conegut de l'ultradreta el va anar a trobar per amenaçar-lo i el va empenyar contra la paret del Bisbat. Un dia, amb el seu típic somriure d'entremaliat, amb un punt de timidesa, em va donar un informe de la Policia, datat l'octubre de 1967, dedicat al “Rvdo. Juan Carrera Planas”. Entre altres perles, s'hi afirma textualment: “Es un hombre lanzado en cuestiones so-

ciales con una valentía y una audacia increíbles. No dudaría en tomar parte en cuestiones extremistas, sin prejuicios de clase alguna. Su valentía y decisión cuentan con el aval de su inteligencia y su total entrega a sus propias directrices. Es muy inteligente y preparado y por ende una de las máximas figuras del clero de esta Archidiócesis. Precisamente por su valentía y preponderancia y por las características que imprime al ejercicio de su ministerio, se presenta como ciertamente peligroso (...). Dogmáticamente está encuadrado dentro del más avanzado progresismo y políticamente está abrazado a unos sentimientos profundamente catalanistas”.

Molts anys més tard, quan ja era bisbe auxiliar de Barcelona, continuava mantenint la mateixa manera d'actuar, encara que no fos ben vista pels seus superiors jeràrquics. Així, va entendre perfectament l'argumentació d'un altre gran capellà, Josep Maria Vidal Aunós, quan li deia enmig d'un tens Consell Episcopal en què es tractava el tancament dels immigrants a l'Església del Pi i en què la majoria es decantava per acabar amb la situació que ja feia molts dies que durava: “Tu ja ho saps, Joan, moltes vegades ens enganyaven, però nosaltres ja ho sabíem i deixàvem fer”.

MITJANS DE COMUNICACIÓ AL SERVEI DE L'EVANGELI

Una de les seves principals preocupacions sempre va ser la relació entre l'Església i els mitjans de comunicació. Setmanalment va començar a escriure una secció de religió a *El Noticiero Universal* i a la revista *El Eco de Badalona*. Durant vint-i-cinc anys ha mantingut una columna setmanal a *Catalunya Cristiana* i també ha sovintejat altres col·laboracions periodístiques al diari *Avui*, *La Vanguardia*, *El Periódico de Catalunya*. Defensor d'una presència pública de l'Església, mai no va tenir una resposta negativa per a una ràdio o televisió. També és veritat que molts periodistes només el volien a ell en les tertúlies o debats, ja que sabia compaginar magistralment la seva talla intel·lectual amb un to pedagògic, autocrític i amarat de bonhomia irònica. Tot plegat, gens clerical, allunyat dels tics clericals que tan sovintegen avui.

Un dels millors perfils que s'han publicat, arran de la seva mort, ha estat el del periodista i diputat Josep Maria Balcells («Joan Carrera, un bisbe que creia en el Vaticà II». *El Punt*, 9 d'octubre de 2008). Convençut del paper que juguen els mitjans de comunicació, Carrera hi va participar amb entusiasme. Sabia que els mitjans són no només un mirall sinó també un pont de diàleg, un camí per fer visible el missatge de l'Evangeli. Els cara a cara que va protagonitzar amb Ramon Espasa, moderats per Balcells, o els debats a les tertúlies de l'Antoni Bassas, els preparava amb rigor. I no li agradaven les concessions fàcils; mai no va defensar una postura contrària a l'Església per caure més simpàtic.

També va lluitar i advocar per les posicions més moderades en el si de la Conferència Episcopal Espanyola i de la Comissió de Mitjans de Comunicació, de la qual formava part, juntament amb altres bisbes taranconians, com els seus amics Antonio Montero i José Sánchez. I quan va poder va jugar un paper actiu per defensar els candidats més oberts en les diferents eleccions de la Conferència Episcopal Espanyola. Així, Carrera va ajudar a ordinar una estratègia eficaç per aconseguir que Ricardo Blázquez fos el president inesperat de la Conferència, contra tot pronòstic.

VATICÀ II

Joan Carrera no era el típic progressista eclesial o el que s'acostuma a entendre sota aquest concepte. Va intentar seguir les petjades dels grans capellans i eclesiàstics catalans que van afaïçonar l'Església catalana els segles XIX i el segle XX. Des de Torras i Bages fins a Carles Cardó, passant pel Dr. Carreras, Bonet Baltà, Albert Bonet, Bonet Muixí i tants d'altres, en la línia del seu admirat cardenal Vidal i Barraquer. Durant la seva etapa de director literari de Nova Terra va polemitzar, des del respecte personal, amb Alfons Carles Comín. De fet, un dels seus llibres on Carrera dibuixa el seu tarannà eclesial es titula, significativament, *Del postconcili al postprogressisme*.

Tampoc no era un conservador. Era un home equànime, un cristià integrador i propositiu, un bis-

be equilibrat, sempre ponderat i assenyat. Malauradament, davant l'actual panorama de l'Església espanyola, per contrast, se l'equiparava amb l'extrema esquerra. En efecte, en ambients eclesials integristes era considerat una bèstia negra. Amic dels amics, lleial a les seves amistats i respectuós amb tothom, independentment de la seva ideologia. Mantenia l'amistat amb els companys del seus curs, amb els capellans secularitzats i els "companys de batalles". Precisament un grup d'amics històrics van cantar, emocionats, «L'hora dels adéus» al cementiri en el moment del seu enterrament. Va ser el seu darrer homenatge.

Si alguna cosa el definia perfectament era la seva fidelitat envers el Concili Vaticà II, enamorat profundament de tot el que va representar per a l'Església. El Vaticà II va ser el seu somni, la seva particular empresa a la qual va dedicar, amb generositat i esperança, tota la seva vida. Fa uns anys, la RAI va produir la pel·lícula biogràfica de Joan XXIII. En un dels seus viatges a Roma, l'aleshores secretari d'Afers Religiosos Ignasi Garcia i Clavel, el va convidar a visionar privadament la pel·lícula. En acabar, amb llàgrimes als ulls, va pronunciar aquestes úniques paraules amb un lleuger to de tristesa: "Quants somnis, tantes il·lusions que hi vam abocar, i ja veus el resultat". Era molt conscient que, tant a l'Església catalana com a l'Església espanyola, s'anava imposant a poc a poc un altre estil.

BISBE ATÍPIC

Malgrat les dificultats i els aires involucionistes que bufaven, Joan Carrera no va renunciar mai a expressar els seus punts de vista ni a testimoniar les seves conviccions més profundes. Ni quan va ser ordenat bisbe va canviar de plantejaments. Nomenat bisbe auxiliar de Barcelona l'any 1991, una de les primeres entrevistes que va concedir –sense qüestionari previ– es va titular "Un tipo como yo, obispo". I és que amb l'actual sistema d'elecció dels bisbes, basat en el secretisme i en què sovintegen el nepotisme i el tràfic d'influències, Joan Carrera era una excepció que confirma la regla. Encara circula

per Barcelona la llegenda eclesial de dos enviats de Nunciatura entrevistant-se amb mossèn Bonet Baltà, a la Parròquia de Sant Isidre, en la qual aquest insigne eclesiàstic va defensar aferrissadament la candidatura per a bisbe d'un capellà fidel, competent i preparat, però que no tenia cap títol.

Precisament la seva manera de ser planera i allunyada del clericalisme ha estat un dels trets que mai no ha perdut. Continuava vivint en un dels seus barris de sempre, a Bufalà, en un pis de poc més de cinquanta metres quadrats. Quan convenia "s'oblidava" la mitra i sempre que podia refusava els tractaments protocol·laris. Traspuava senzillesa i normalitat. Aquesta humilitat era una de les raons que explicava l'estimació que tanta gent li professava. Quan el nunci el va cridar a Madrid per anunciar-li que el farien bisbe, l'any 1991, en acabar l'entrevista li digué: "Deberá llevar alzacuello." Respongué el bisbe Carrera: "¡Ah! ¿Los obispos han de llevar alzacuello?", i va concloure el nunci: "Todos los sacerdotes, monseñor."

Tampoc no se'n va estar de dir el que pensava el febrer de 1998 sobre l'Església i el franquisme, en una entrevista radiofònica en directe de Josep Cuní. Arran de les declaracions del pare Hilari Ragner, Carrera va ser l'únic bisbe espanyol que va tenir el valor de defensar públicament que l'Església espanyola hauria de demanar perdó per la seva col·laboració amb la dictadura franquista. L'endemà, al metro, em vaig trobar un responsable d'un institut religiós que em va dir: "Només Carrera pot dir-ho, és l'únic que s'atreveix". De fet, ell va ser un dels participants en l'assemblea conjunta de bisbes i capellans –Madrid 1971– que va votar favorablement la resolució de demanar disculpes per l'actuació durant el franquisme, però no va ser aprovada perquè no va obtenir la majoria qualificada necessària. Aquest posicionament li va comportar molts maldcaps, incomprendiments i anònims, que la seva fidel secretària Mercè guardava esparverada en una carpeta. Les cartes incendiàries que va rebre li van fer mal, però mai no va perdre la bonhomia i el bon humor que el caracteritzaven.

Va intentar amb el seu entusiasme habitual, a voltes titllat d'un pèl ingenu, modernitzar i refor-

mar el govern de la cúria de l'arxidiòcesi de Barcelona. Però quan la pressió de l'entorn de l'anterior arquebisbe va ser insuportable i va propiciar un cop d'Estat intern de signe involutiu, va dir prou i va dimitir l'any 2000 en un gest inèdit de solidaritat. Ell sabia perfectament que amb la seva dimissió com a moderador de la cúria cremava qualsevol possibilitat amb vista al futur. Però va preferir ser fidel al seu col·laborador injustament cessat del lloc clau del govern diocesà.

Malgrat tot, grups, moviments i persones aïllades van promoure, en va, la seva candidatura com a arquebisbe de Barcelona. Un dels més persistents va ser Agustí de Semir, que va encapçalar una campanya ciutadana l'abril de 2001 i que en poc temps va inundar el nunci de cartes a favor de Carrera. Deia Semir en una carta oberta adreçada al nunci: "Vaig lluitar per la justícia evangèlica en el període de la dictadura de Franco i vaig defensar intel·lectuals i obrers catòlics en tribunals polítics del règim. Vaig pertànyer al Grup Cristià de Defensa dels Drets Humans, la figura principal del qual era el qui avui és monsenyor Joan Carrera (...) Humilment li suggereixo que sigui monsenyor Carrera el successor del cardenal Carles i com abans millor. Carrera aixecaria els ànims, evitaria les divisions entre catòlics i donaria serenitat i alegria a una gran diòcesi (...) Em permeto afegir-li que no estic sol en aquesta reflexió perquè sigui monsenyor Carrera el nou Arquebisbe de Barcelona". Aquests darrers anys ha continuat promovent diferents iniciatives i generant compliments, com sempre ha fet.

UN GRAN BUIT

Joan Carrera, en la seva llarga i dilatada trajectòria eclesial, ha suscitat consens, estimació i respecte, tant a l'interior de l'Església entre les diferents –i moltes contraposades– sensibilitats, com també a l'exterior en tota mena de cercles i ambients. Només ha tingut enemics en el camp de l'integrisme. Un dels principals, carlí amic personal de Blas Piñar, el va massacrar durant molts anys des d'una publicació que es diu Siempre p'Alante. Avui aquest obscur

personatge s'ha convertit en el referent dels integristes espanyols i catalans.

Ell ha sabut compaginar en una sintonia i equilibri perfectes diferents facetes. Un gran pastor, fidel al seu poble, en especial a les necessitats dels immigrants. El seu profund catalanisme el va abocar a treballar en favor de les onades migratòries que van arribar a l'àrea metropolitana els anys 50 i 60. I aquesta sintonia amb el món de la immigració la va conrear sempre. De gran talla intel·lectual, amb una obra sòlida i amb una gran riquesa de registres, Carrera ha redactat els millors documents de la Conferència Episcopal Tarraconense dels darrers anys, com Arrels Cristianes de Catalunya.

"El buit que deixa la seva figura episcopal per ara és impossible d'omplir. El deixant i els fruits que ha llegat són evidents i la seva herència cristiana i nacionalista l'hem de recollir amb ardor els qui el vam considerar un mestre i un amic", escrivia Albert Manent a la revista *Serra d'Or* del mes de desembre. I el mateix historiador eclesiàstic, especialitzat en la història contemporània de l'Església catalana, reblava el clau en un reportatge de la revista *El Temps* titulat "Bisbes més a prop del cel que no de la terra", tot subratllant el gran buit que deixa el bisbe Carrera. "Carrera ocupava un espai d'influència social, intel·lectual i també política. En molts aspectes és una figura insubstituïble, perquè destacava no tan sols en aquests tres nivells, sinó que també arribava a moltes persones individualment, un lloc al qual no arriben alguns altres bisbes ni fins i tot molts capellans".

Joan Carrera ha estat un precursor del seu temps, avançant-se als principis del Concili Vaticà II. Home d'empenta, va encapçalar un munt d'iniciatives socials –escoles, cooperatives, residències–, culturals –editorials, revistes– i eclesials –Ràdio Estel, Joves de Parròquies, Equips de Pastoral Política i Comunicació, les Escoles parroquials, Grup Sant Jordi– al servei d'una Església conciliar, arrelada en un país al qual estimava profundament, compromesa i fidel a l'Evangelí.

LA FIDELITAT D'UN HOME DE DÉU

ENRIC PUIG

Jesuïta, Secretari General de la Fundació Escola Cristiana de Catalunya

Han passat uns mesos des de la mort del bisbe Carrera i som molts els qui des de l'enyor i l'esperança procurem, amb l'ajuda de Déu, ser fidels al seu testimoni de bisbe, d'amic i de mestre que es lliurà a Déu i als altres. Som molts els qui li demanem en la intimitat de la pregària que intercedeixi per l'Església, per aquesta terra i per tots nosaltres.

La seva vida ha estat la història d'un home de Déu, fidel a Jesús i a l'Evangelí. El mossèn, el bisbe, estimava l'Església, poble de Déu, i se sentia fill d'ella. La serví fins a la mort, com serví, també, aquest país. Estimà les persones, en les quals sabia descobrir el pròisme evangèlic, amb especial predilecció pels qui passen dificultats, pels immigrants, pels senzills. Fou un home d'una espiritualitat profunda i treballada, de pensament reflexiu i ben construït, obert al diàleg i bon comunicador, respectuós amb les conviccions dels altres. Ho entrellucà en la seva infantesa al costat de la mare i del record del pare traspassat quan ell era molt petit i al costat de Mn. Tomás García Garrote, el mossèn de la parròquia de Sant Feliu de Llobregat que després seria jesuïta, amb una llarga trajectòria missionera a Bolívia, i que l'acompanyà en el camí que el portà al Seminari de Barcelona.

Enfortí aquesta fidelitat en els anys d'estudis i de convivència amb els companys seminaristes als quals afegí contactes amb alguns religiosos i laics i laiques inquiets. Anys d'obrir els ulls i de sensibilització personal envers els menys afavorits, els perseguits, els humiliats, els silenciats... cercant respostes des de l'Evangelí i des dels principis de la Doctrina Social de l'Església. Un capteniment que marcaria

tota la seva vida, especialment un cop ordenat prevere, en les parròquies populars que li foren confiades, en les responsabilitats pastorals que li assignaren i en les múltiples iniciatives en què col·laborà o promogué i també, després, com a bisbe auxiliar continuà amb la seva manera de fer i de ser. Atenció a les persones de tota condició, especialment als preveres, preocupació per les seves inquietuds i dificultats. Presència continuada a les comunitats parroquials i moltes hores de despatx.

La seva dinàmica vital ha estat marcada per la confiança en la força de l'Esperit que convida a no tenir por, en l'expectativa que neix de la confiança en l'altre, mitjançant el qual l'Esperit també es manifesta i en el convenciment de saber-se, en darrer terme, en mans de Déu. Una dinàmica marcada per la paradoxa entre la lògica del cap i la lògica del cor, cercant la saviesa. Una dinàmica exigent basada en la superació evangèlica a la qual Déu, que ens mira fit a fit, ens convida. Tot viscut amb una senzillesa i una humilitat que mai no és conformar-se amb la mediocritat.

El seu ha estat un testimoni de vida i un mesatge arrelats a la terra, al poble i a la seva història, oberts a l'acollida des de l'acceptació de l'altre, a l'encontre interpersonal des del diàleg real i a la integració des de l'autenticitat. Quantes persones del país o vingudes de fora ho han viscut al seu costat! Acompanyant durant algunes estones els dies d'hospital del bisbe en estat de coma, un home, ja jubilat, em parlà del bé rebut del comú amic en un context difícil i com gràcies al testimoni del, llavors, novell mossèn i a les paraules que els adreçava, descobriren ell i els seus joves companys, alguns vinguts d'altres llocs de la península, la dignitat com a treballadors i la crida de Jesús a seguir els ensenyaments evangèlics en el treball de cada dia com a militants de la Joventut Obrera Catòlica.

Recordo, també, els anys de col·laboració amb el bisbe a la cúria episcopal de Barcelona. Foren intensos en experiències molt diverses. El dia a dia al seu costat feia descobrir, sovint, noves dimensions de la seva rica personalitat. Per a mi i per a molts altres col·laboradors seus, fou temps i espai de mesatge, i és que afavoria que el sentíssim molt proper i establia lligams d'amistat sense detriment de

l'autoritat moral que tenia sobre tots nosaltres. No podia ser d'altra manera. Es podia estar d'acord amb els plantejaments que feia o no, amb les decisions que prenia o amb els dubtes que diletaven una opció necessària, però mai no es podia dubtar del seu respecte i estimació per les persones, de la reflexió seriosa abans de prendre una determinació, de la seva recerca de la veritat evangèlica, del seu aguait de la voluntat de Déu.

Sorprenia que sempre tenia temps per a tothom, el que necessités cada persona. La maduresa el portà a ser germà, pare i pastor: per a la confiança, la consulta, el consell, la conversa distesa i confiada, l'acolliment incondicional, en les tasques de govern, en el diàleg cultural i en la relació personal. També per a l'acompanyament espiritual. Amb quantes persones d'edats i condicions ben diverses no ha caminat per la quotidianitat de la vida, ajudant-les a viure el manament més gran: estimar Déu i els altres.

El bisbe Joan Carrera ens convidà a viure al món –allunyats del tancament que porta al ghetto– sense ser del món, a viure al món –allunyats de lliuraments i assentiments fàcils– defugint l'aigalliment

---

“El seu ha estat un testimoni de vida i un mestratge arrelats a la terra, al poble i a la seva història.

Quantes persones del país o vingudes de fora ho han viscut al seu costat!”

---

que pot portar a l'anonimat i a la dissolució. És a dir, tal i com hem vist que recentment ha recomanat Benet XVI: assumir la laïcitat com a marc social, participant activament i positiva en els espais

comuns de diàleg des del testimoni serè i joïós de la pròpia identitat.

Ens traspassà així la inquietud continuada per la presència pública de la fe i pel testimoni dels cristians en el quotidià social. Ell ho féu des de diversitat de formats: llibres, conferències, debats, entrevistes, articles, tertúlies...; diversitat institucional: editorials, associacions, fundacions, mitjans de comunicació...; diversitat d'àmbits: teologia, educació, cultura, política, història, serveis socials... Res no era aliè al seu interès en aquest sentit. La preocupació era fer respectuosament present el capteniment cristià, de persones i institucions, en l'esfera pública, des del diàleg amb els qui compartia pensament i amb els qui en tenien un de diferent. Una presència humil però no vergonyant, coherent, autèntica, de testimoni.

No tenia por a assumir les contradiccions de la història personal i de la col·lectiva. Coneixia la realitat i la història d'on venim. Des d'una actitud de reconciliació, convidava a demanar perdó i a perdonar, fent pròpies les paraules de Joan Pau II quan parlava de la “purificació de la memòria”, que aplicava en especial a l'Església i a la Guerra Civil, sense deixar de dir amb valentia i enteresa –encara que no fos políticament correcte– que algunes institucions i algunes associacions polítiques també n'haurien de demanar. En les situacions compromeses ens ensenyà a buscar la veritat i defugir la temptació del tancament en un mateix i en els interessos de grup i a no caure en la posició acomodaticia que porta a la renúncia o a la dissolució dels criteris i de les conviccions personals.

El seu traspàs ha estat per a moltes persones ocasió de commoció, tristesa, reconeixement, dolor, silenci, afecte, respecte, admiració... Fou palès en la reacció dels mitjans de comunicació i en la gernació que passà per la capella ardent i que participà en les seves exèquies. A tots ens queden les paraules recollides en el seu testament: “L'esperança em ve de la meua fe en Jesucrist ressuscitat que, per gràcia de Déu, m'ha acompanyat tota la vida. Una fe que, en mi, ha surtat per damunt de les febleses i els dubtes –que també els he tinguts– i que he viscut en el si de l'Església Catòlica que ha estat sempre per a mi una pàtria espiritual”.

ENS DEIXA FEINA PER FER

JORDI PUJOL

Expresident de la Generalitat

Vaig conèixer mossèn Joan Carrera de vicari a la parròquia de la Barceloneta. A finals dels 50. M'hi va adreçar en Jaume Nualart. Parlàvem de l'Església, de Catalunya (era l'època del CC), dels problemes econòmics i socials de molta gent, dels immigrants que començaven a arribar sobretot del sud d'Espanya. Em va ajudar a entrar en alguns ambients d'immigració i, també, de joves del barri.

Anys més tard el vaig retrobar de rector a Llefià. Seguïem tenint les mateixes coincidències, catalanes, democràtiques i d'obertura eclesial. I també vaig tenir-hi contacte a la parròquia de Sant Isidre de l'Hospitalet. Tot indrets que requerien una vocació pastoral i una sensibilitat social fortes. Però mentrestant havien passat coses. Per començar, el Vaticà II. "El nostre somni", havia dit recentment, "va ser el Vaticà II". I l'Església estava esperançada, però al mateix temps trasbalsada per la dificultat d'aplicar bé i serenament les conclusions del Concili.

Per altra banda, a Catalunya hi havia hagut canvis econòmics i socials importants. I molta gent s'organitzava ja; per exemple, CCOO. I en el món cristià apareixien noves inquietuds de tota mena, sobretot polítiques i socials.

UN HOME DE FE

Cal recordar que el bisbe Carrera abans que res ha estat un capellà. Un home de fe. Un home d'Església. I que tots els compromisos que ha anat agafant a la seva vida deriven d'aquest primer compromís. I que a més ha estat un home amb un fort sentiment de país. Un catalanista de cap a peus. Aquests dos

sentiments el varen portar a assumir responsabilitats de tota mena. Que varen anar des d'impulsar editorials de signe democràtic o d'esperit conciliar a facilitar locals a les naixents CCOO, des d'impulsar el Grup Cristià de Drets Humans a assistir amb en Josep Castaño de l'Acció Catòlica Obrera a la fundació de CDC a Montserrat l'any 1974. Tot això dibuixa un personatge humanament entranyable i tendre. I amb un sentit molt agut del compromís. Envers Déu, envers Catalunya i envers les persones, la gent. Capaç de patir pels altres.

Finalment, la mort del bisbe Carrera obliga a fer una altra mena de reflexió. Durant bona part del segle XX, a Catalunya, hi ha hagut un moviment d'Església molt implicat amb el país i molt fidel a les seves arrels; molt romà, és a dir, lligat al tronc central de l'Església; molt vinculat amb els corrents renovadors del catolicisme; molt dialogant dintre i fora de l'Església; popular i alhora amb qualitat intel·lectual; amb defectes, insuficiències i tares, però amb esperit de superació.

CATALANA I UNIVERSAL

Tot plegat era una promesa per a l'Església, la catalana i la universal, i una promesa per al nostre país. Una esperança per a tota la societat. Però, una promesa que requeria ser respectada, no ser escapçada, no ser objecte ni d'apostes imprudents ni, menys encara, de maniobres d'ofec.

El bisbe Carrera ha estat un molt alt representant d'aquesta Església que fou una promesa i que ha estat i és objecte d'arraconament, però que segueix essent una esperança. Que no hem de permetre que sigui ofegada. Ens hem de comprometre que no ho sigui. Ens hi ajudarà ser fidels a la seva manera de fer i de ser.

Viure el missatge que mossèn Carrera va començar a teixir a Sant Miquel de la Barceloneta, que ha passat per tants barris de gent senzilla, que ha fet doctrina i pensament, que ha aconsellat i instruït polítics i sociòlegs, que ha estat alhora home de fe i home d'obres, que ha assolit alts nivells i ha estat sempre capaç d'arribar al cor.

REVISTA RELLEU

RELLEU VOL DIR EL GRUIX QUE TÉ UNA
COSA, I EL FET QUE UNS SEGUEIXIN LA
TASCA FETA PELS ALTRES

—
EUROPA ÉS EL MARC DE LA NOSTRA NACIÓ
DE CIUTADANS I CIUTADANES LLIURES

—
LLENGUA CATALANA, VOLEM LA PLENITUD
NACIONAL DELS PAÏSOS DE
LLENGUA CATALANA

—
LA NOSTRA REALITAT HA DE SER SERVIDA
MÉS QUE ELS NOSTRES NEGUITS

—
ESTUDI I TEMPS PER A ORIENTAR EL SENTIT
DE LES NOSTRES ACCIONS

—
UNITAT BÀSICA DE TOTS ELS CIUTADANS
CADA COP QUE FA FALTA

Si ja estàs subscrit/a a la revista RELLEU, pots
subscriure-hi un amic o amiga. Si reps la revista
i encara no hi estàs subscrit, en aquest número
trobaràs una butlleta per fer-ho. (pàg. 27)

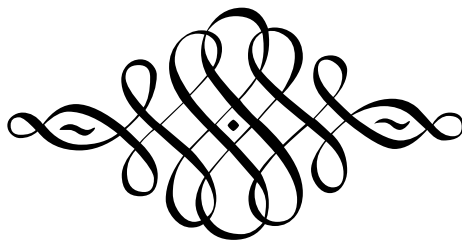

C/Aragó 287 3r 2a B 08009 Barcelona
Tel.: 93 488 09 00 Fax: 93 215 87 68

NOTÍCIA DE LLIBRES

Josep Varela i Serra

Maria Rúbies o el repte constant

Política, religió i pedagogia
a la Catalunya del segle xx

MARIA RÚBIES O EL REPTE CONSTANT

JOSEP VARELA

Pagès Editors, 2008

Josep Varela, l'autor d'aquesta biografia, té clarament dues qualitats que el lector valora positivament; és un pedagog

amb experiència, que estima l'ensenyament i que creu en el treball ben fet.

Ja ha escrit una biografia de Maria Rúbies, una de les pedagoges més interessants de la Catalunya de la segona meitat del segle XX, extensa i intensa. Ja en la Introducció ens recorda com és necessari conèixer personalitats de l'ensenyament com Maria Rúbies i el perquè: "Immersos en una societat materialista i gairebé amoral, ¿no ens és urgent de recordar l'existència de vides rígides pels valors morals? En una societat regida per l'escepticisme i la relativitat de les coses, ¿no cal cridar l'atenció sobre la conveniència de tenir punts de referència clars?"

Per a fer aquesta biografia de 350 pàgines "ha parlat amb aproximadament dues-centes persones que s'hi relacionaren. Aquests testimonis orals són molt importants, tant o més que els escrits".

El llibre ens submergeix en la vida de Maria Rúbies, en la descripció del seu ambient familiar, del seu caràcter: "La melodia

harmoniosa i brillant que fou la vida de Maria Rúbies, coexistí amb una tonada profunda, dominant que tibava constantment. Que la feia accelerar i saltar, sempre endavant".

Ens fa conèixer les seves profundes vivències cristianes que li feien dir: "La vivència es troba per sobre el raonament".

El llibre ens fa viure amb detall com en la dècada dels anys seixanta del segle XX es produí la connexió de pedagogues com Maria Rúbies amb personalitats com Alexandre Galí i com es produí l'encaix amb la tradició pedagògica catalana, alhora que coneixia i treballava amb professors més propers com Josep Pallach i d'altres.

El llibre naturalment descriu la trepidant trajectòria de Maria Rúbies en l'esforç per refer propostes d'ensenyament profundament arrelades al poble català, fetes amb tècniques innovadores i amb estimació als nois i noies. El seu afany per servir la féu acceptar responsabilitats difícils en els òrgans de l'ensenyament català i en la representació

política al Senat, al Congrés dels Diputats i al Parlament de Catalunya, en totes les tribunes defensà amb apassionament l'ensenyament respectuós amb els alumnes.

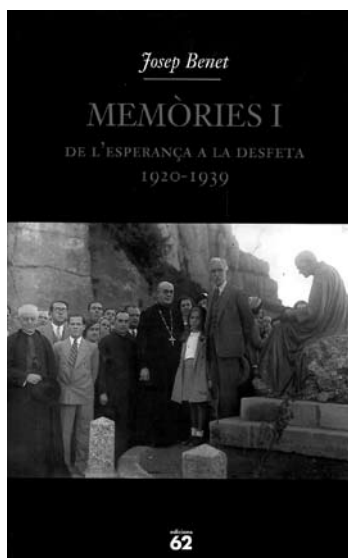
Josep Varela, que actualment és catedràtic de matemàtiques a l'Institut Gili i Gaya de Lleida i que ha recorregut diverses responsabilitats cíviques i polítiques, entre les quals destaquen, a la Paeria i al Parlament i al Senat, ha confeccionat una biografia que tracta d'una personalitat i d'unes qüestions que li són familiars. Sovint cita correspondència amb Maria Rúbies fruit d'una relació a l'entorn de l'ensenyament.

Aquesta és una biografia dedicada a una gran pedagoga, que ho fou perquè com diu Varela: "L'afany per estar al dia, d'aplicar les noves tecnologies, feia de Maria Rúbies una professora encara amb més impacte. Però que fos una excel·lent pedagoga es devia sobretot al profund coneixement que tenia de l'assignatura que ensenyava i a la preparació de les classes".

En definitiva, aquest és un llibre que ens explica un personatge i també ens ajuda a entendre el procés general viscut per Catalunya en les últimes dècades en el camp de l'ensenyament, un camp vital per a la solidesa i projecció d'aquest poble.

Joaquim Ferrer

MEMÒRIES I

De l'esperança a la desfeta. 1920-1939

JOSEP BENET

Edicions 62, 2008

No sé si la fotografia reproduïda a la portada del llibre de memòries de Josep Benet fou triada per ell mateix, però certament simbolitza els ideals de part de les generacions joves que es feien grans en les primeres dècades del segle XX: el President Macià i l'Abat Marcet de Montserrat inaugurant un monument a mossèn Cinto Verdaguier al camí dels Degotalls durant el mes de maig del 1931. Un acte de normalitat d'un país que recuperava l'autogovern després d'una altra època més de sotmetiment. Així

com honorar Verdaguier és una mostra de fidelitat als grans poetes del país, el volum de memòries de Benet, que ressegueix els seus records des de la infantesa fins al 1939, és una mostra de les seves fidelitats: fidelitat a la seva dona, a qui dedica tota la seva obra, fidelitat a la terra natal (la Cervera segarrenca), fidelitat al barri i la ciutat on creix (Sant Andreu de Barcelona), fidelitat als ensenyaments rebuts a l'Escolania de Montserrat, i, especialment, fidelitat a la memòria viscuda, i que és la causa que deixés de banda les obres d'investigació començades per posar-se a redactar unes memòries en resposta al projecte de Memòria democràtica de la Conselleria d'Interior.

En efecte, Josep Benet explica al pròleg que no era la seva intenció escriure les seves memòries, donant com a prova l'edat d'inici en la seva redacció, vuitanta-quatre anys, i la seva ja escassa salut. Què el fa canviar d'opinió? La resposta és important, puix que ens dóna, possiblement, la clau interpretativa de tot allò que el lector pot trobar posteriorment. La creació de la Direcció General de la Memòria Democràtica, depenent de la Conselleria de l'Interior, duu Josep Benet a titllar aquesta actuació del govern de Catalunya de "totalitària d'estar per casa". Són paraules dures, però qualsevol que faci un exercici de reflexió entorn del significat de les paraules Direcció General de la Memòria Democràtica

i del contingut de llibres com, posem per cas, el 1984, de George Orwell, potser no pot deixar de donar-li la raó. Així doncs, és la lluita contra allò que considera com a mentida oficialitzada el que mou Josep Benet a posar-se a escriure sobre la seva vida. Aquesta determinació, pròpia del Josep Benet historiador i polític, s'inicia en el jurament que es fa ell mateix tot just després de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat de Barcelona: dedicar la seva vida a recuperar la llibertat nacional de Catalunya i a aconseguir un règim democràtic.

Del compliment d'aquest jurament, al qual Josep Benet manifesta haver estat fidel, sembla que no en tindrem el relat de l'autor, que havia de trobar-se en el segon volum de les memòries. Tenim, doncs, unes memòries que abasten la infantesa i la joventut, les etapes de formació i l'experiència de tota l'etapa republicana i de la guerra. Davant de tanta reconstrucció del passat dirigida des del poder, la lectura de llibres com el de Josep Benet ens ha de permetre a nosaltres escollir amb criteri les nostres fidelitats.

Alex Buch

EL VÉRTIGO

EVGENIA GINZBURG

PRISIONERA DE STALIN Y HITLER

MARGARETE BUBER-NEUMANN

Galaxia Gutenberg, 2005

Els dos llibres que ressenyem tenen en comú que són les memòries o vivències de dues testimonis del gulag estalinista i els camps de concentració nazis. D'una banda, Evgenia Ginzburg, membre del Partit comunista de la Unió Soviètica i professora a la Universitat de Kazan, que esdevé víctima de les purgues engegades per Stalin a la dècada dels anys trenta, que

van afectar sobretot dirigents i militants del Partit Comunista i membres de l'èlit de l'aparell estatal i de l'Exèrcit; de l'altra, l'alemanya Margarete Buber-Neumann (el seu primer marit era fill del filòsof Martin Buber), que després de l'ascens nazi al poder es va refugiar a Moscou juntament amb el seu segon marit, el dirigent comunista alemany Heinz Neumann, on va ser detinguda, enviada als camps de treballs de Sibèria i posteriorment, com a conseqüència del pacte nazisoviètic, retornada al seu país, concretament al camp de concentració de Ravensbrück, de manera que el llibre és la versió pràctica i en primera persona del que Hannah Arendt ens ha explicat sobre el totalitarisme nazi i soviètic.

Ambdós llibres tenen en comú la descripció, continuada i detallada, de totes les esferes penitents que implica la vida en les presons i en els camps de treball de Sibèria, així com la completa arbitrarietat a la qual queden subjectes les protagonistes davant del totalitarisme soviètic, les quals, sense cap motiu basat en la seva conducta personal, es veieren sotmeses al laberint incompreensible de la detenció, trasllats, confinament i finalment esclavatge laboral (Buber-Neumann insisteix en aquest concepte). Difereixen, però, en la perspectiva d'anàlisi i en la major (Buber-Neumann) o menor lucidesa (Ginzburg) en la comprensió i valoració del totalitarisme a mesura que es desenvolupa.

lupen els esdeveniments. Mentre Buber-Neumann va copsar de seguida la gran mentida de la vida russa, la perplexitat de Ginzburg pel que li estava succeint és simptomàtica de la psicologia habitual del fidel comunista.

Buber-Neumann esdevé doblement víctima: com a refugiada a la URSS pateix la Gran Purga (el seu company també va ser arrestat i no en va saber mai més res), terror estalinista especialment focalitzat en aquells qui compartien credo comunista però que, amb fonament o sense (en la majoria d'ocasions), podien ser acusats d'algun tipus de desviacionisme. L'autora es veu confrontada de seguida a l'obcecació de moltes de les víctimes –comunistes com ella– que s'estalvien les crítiques al Partit, al qual continuen internament fidels, perplexes pel que els estava succeint precisament a elles i convençudes de ser víctimes d'alguna mena de complot. Són interessants les seves reflexions sobre el sistema de treballs forçats de la Unió Soviètica, que l'autora situa com a part essencial dels procediments econòmics soviètics: en preparar un pla quinquennal es calculava el nombre exacte de treballadors que havien de ser reclutats a la força, de manera que a l'any 1937 els centres locals de la NKVD o Ministeri de l'Interior (del qual depenia el Gulag, és a dir, la Direcció general dels camps) van rebre dades exactes del nombre de detencions i condemnes que havien de practicar. Posterior-

ment, i com a conseqüència del pacte germanosoviètic, Buber-Neumann va ser lliurada a la Gestapo i confinada al camp de concentració de Ravensbrück, la seva permanència en el qual es va estendre fins al final de la guerra. Hi haurà moments finals d'angoixa davant del temor a un “alliberament” per part de l'exèrcit soviètic, atès que sap quina seria aleshores la seva sort.

Pel que fa a Ginzburg, és l'exemple d'aquells membres del règim que, entre la incredulitat i l'avergonyiment, es pregunten com els ha pogut succeir allò. Tot el relat de l'autora –empresonament, incomunicacions, treballs forçats (esclavatge, en definitiva), fred, gana, separació de la família (amb mort d'un fill inclosa), manté un cert to de distanciament remarcable –en ocasions té l'aparença d'acta aixecada per notari– i prescindeix d'una crítica a fons del sistema comunista, que l'autora focalitza en l'estalinisme.

Els llibres són especialment interessants per la descripció de l'experiència concentracionària soviètica, molt menys coneguda que la nazi a causa –com recorda el prologuista de llibre de Buber-Neumann– de la “conspiració de silenci” existent a Europa després de la Segona Guerra Mundial amb relació a la veritable naturalesa del règim comunista.

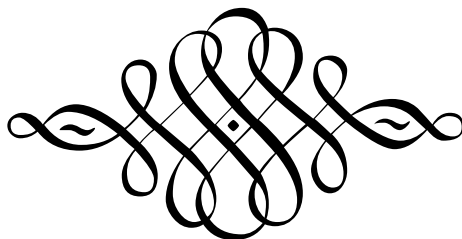

Maria Àngels Orriols

NOTÍCIA DE CINEMA

MYSTIC RIVER

CLINT EASTWOOD

Estats Units d'Amèrica, 2003

«Aquesta pel·lícula tracta de gent real que intenta buscar la seva identitat en circumstàncies molt difícils. Això s'ha de treballar des de la sinceritat i cal que el resultat sigui versemblant.» Així s'expressa el mateix Clint

Eastwood en relació amb el tema de la seva pel·lícula *Mystic River*, al meu parer, una de les més reeixides que ha realitzat com a director. En ella, hi trobem condensades qüestions que d'una forma més o menys constant són tractades en la seva extensa filmografia, però, en aquest, cas, reunides en un mateix film i examinades amb mirada reposada i de forma més pregona. Els fets que se'ns narren a través de l'ull de la càmera transcorren com les aigües del riu, el nom del qual dona títol a la pel·lícula. El riu místic que, lent, formant grans meandres d'aigües encalmades, travessa l'humil barri d'East Buckingham de la ciutat de Boston, on se situa l'acció. Dic que les qüestions s'hi condensen perquè, en aquest treball, Eastwood, emulant l'estil directe i contundent de molts dels personatges per ell interpretats, ens confronta a l'avatar en què es resumeix tota existència humana: la vida, tant la de l'humil treballador com la del ric empresari, es desenvolupa sota un aspecte èpic, en els termes d'una lluita.

Una lluita per tractar d'assolir uns fins, que un dia, potser quan era un jove adolescent, es van identificar amb la plenitud de la felicitat. Una lluita, per tant, en el transcurs de la qual la persona es posa a prova, i on, tot sovint, ella mateixa –les seves pors i neguits– en constitueix el primer obstacle.

Jimmy Markum, Dave Boyle i Sean Davin, els personatges principals del film, protagonitzen també sengles lluites, i també ells, tot sovint, esdevenen els contrincants de si mateixos. Tenen una cosa en comú. Comparteixen el temps de la infantesa: els jocs en els carrers d'edificis ombrívols i tristos del barri, i la calma de les aigües somnolents del riu. Però comparteixen sobretot una experiència tràgica: la de la descarnada irrupció del mal i el manlleu de la seva innocència. Un dia, mentre jugaven al carrer, com en moltes altres ocasions, se'ls acostà un home gran. Se'ls presentà sota la disfressa de policia, un guardià de la llei. Els renyà perquè havien inscrit els seus noms amb un pal sobre el ciment tendre

d'una obra. Jimmy, el més decidit de tots ells, l'havia escrit en primer lloc; Sean, l'havia seguit, i Dave... Dave només va tenir temps de ratllar la primera síl·laba. El seu nom quedà a mitges, perquè, just quan l'escrivia, féu acte d'aparició l'enganyador, el suposat policia. Aquest, després de reprendre'ls, s'emportà Dave en cotxe. Ningú no va saber res més d'ell fins al cap de quatre dies. L'home gran, que s'havia presentat com un policia, era en realitat un pederasta. Juntament amb un altre, havia retingut en un soterrani el pobre infant i n'havien abusat. Dave mai més no podrà tornar a veure el món amb els mateixos ulls. Ni ell, ni tampoc cap dels altres dos amics. Van tenir sort, el mal s'emportà en Dave, però els hauria pogut tocar a ells. Tal és la presentació de la història que en aquesta pel·lícula ens vol contar el senyor

Eastwood. Es tracta d'una història el guió de la qual està basat en una novel·la de l'escriptor nord-americà, d'ascendència, irlandesa, Dennis Lehane. Les escenes que acompanyen aquesta presentació ens mostren el barri des d'un punt de vista aeri, amb uns plans del pont de ferro sobre el corrent del Mystic. Després, la càmera se centra en el balcó d'un pati interior, on dos homes xerren relaxadament sobre el proper partit de la lliga de beisbol, mentre prenen una cervesa. Al carrer, sense gaire trànsit, els nois juguen.

Han passat els anys, els infants s'han fet grans. Amb el pas del temps, les seves vides s'han separat, han recorregut camins diferents. Però, ara, en plena maduresa, de nou un altre esdeveniment els tornarà a unir, en el mateix barri, en els mateixos carrers, on tantes vegades havien

jugat durant la seva infància, a la ribera del mateix riu. I, de nou, allò que els reuneix és un fet tràgic. Com si la vida en aquest barri de cases velles i bars decadents de llum esmoreïda estigués marcada per la fatalitat. L'homicidi de la jove filla d'en Jimmy, la Katie, fa que les seves vides es tornin a encreuar. Des que eren petits, cadascú ha esdevingut protagonista d'una història, la seva, que carrega com pot sobre si. Eastwood, en aquesta segona part del film, demostrant el seu geni, ens condueix a un viatge a través de l'ànima dels tres personatges. L'avenç en la investigació del crim per part d'en Sean, convertit en un bon policia, atent i eficaç, transcorrerà en paral·lel amb el desvetllament del món que s'oculta en l'interior de cadascun d'ells. Veurem fluir la seva història i el seu passat al ritme en què ho fan

les aigües fosques que discorren sota el pont.

Jimmy (cal dir-ho, magistralment interpretat per Sean Penn), en assabentar-se de la mort de la seva filla, i de les circumstàncies en què s'ha produït, colpejada brutalment, sent abatré's sobre si, com un punyal que s'enfonsa en el més profund de la seva ànima, tota la ignomínia i la vilesa d'aquest món. Ell és un exemple de lluitador. És cert, en la seva joventut va sucumbir als vicis del barri i va caure en la delinqüència. Però sempre va mantenir-se fidel a un codi d'honor: no tot en aquesta vida és igualment vàlid. Un amic és un amic, un tracte amb algú és un tracte amb algú, i, no en virtut del tracte, però sí d'aquest algú, amb un rostre, uns ulls i una família, ell mai no el trencarà. És un esperit medieval. En cert sentit, és el més innocent dels tres personatges. Entoma les coses tal com li vénen. Les assu-

meix i les encara a partir d'uns principis molt elementals, però al mateix temps profunds, l'amistat i l'amor a la família. La mort de la seva filla Katie se li fa insuportable perquè va ser gràcies a ella que la seva vida va fer un tomb. La seva mare va morir de càncer quan era ben petita i ell era a la presó, traït per un company de lladronicis. En sortir, la mort de la seva dona, i la fragilitat de la nena, pràcticament un nadó, el feren adquirir un ferm compromís amb totes dues. Ell és així, un home de compromisos. Sempre mira directament als ulls de l'altre. És amb els ulls que segella els seus tractes, i no amb la lletra de l'escrit.

En Sean (Kevin Bacon) és l'encarregat de descobrir l'autor de l'assassinat. És per això que torna al barri, del qual havia marxat, potser fugit, per a fer carrera. Dels tres amics, aparentment és a qui millor

li han anat les coses. Amb un càrrec de responsabilitat i una feina ben respectable. Garant de la llei i la justícia, polític i atent, d'alguna manera constitueix el contrapunt d'en Jimmy. Tanmateix, també en ell es beslluma el signe del malfat que impregna el barri. S'acaba de separar de la seva dona, en el precís moment en què esperen un fill, i experimenta durament, intensament, el fibló de la soledat. Actua, fa la feina, gairebé maquinalment, perquè el seu cap s'envola, es perd en el record de l'amor perdut. Malgrat tot, amb l'encontre amb els seus dos antics companys de jocs, sentirà renéixer el caliu de l'amistat. En la investigació l'acompanya Whitey Powers (Laurence Fishburne). Ell no és del barri. Els seus judicis, la seva manera de fer desembarassada aportaran aire fresc a la carregada atmosfera en què en Sean es veu obligat a desenvolupar la

seva recerca. Tot li és excessivament proper, i no aconsegueix desprendre's dels llaços afectius a fi de realitzar la feina amb la serenor i la imparcialitat requerides: la morta, és la filla d'un amic de la infància, i un dels principals sospitosos, en Dave, és l'amic que el cotxe va emportar, aquell qui no va tenir temps d'inscriure el seu nom al ciment de l'obra.

En aquest tercer personatge sembla concentrar-se tot el que de tràgic hi pugui haver en l'existència humana. Prematurament arrencat del món innocent de la infantesa i llençat al subsòl de la vida, en Dave és un home esquinçat. Quan es produeix el retrobament, gaudeix d'una llar. Mena una vida senzilla, però aparentment feliç. La seva dona és una modesta noia del barri, la Celeste (Marcia Gay Harden), cosina de l'Anabeth (Laura Linney), la dona d'en Jimmy en el moment que s'esdevenen els

fets. Tenen un fill menut a qui agrada d'emular els grans jugadors de beisbol. Amb l'assassinat de la Katie, el passat ressorgirà ferotge i brutal en la ment d'en Dave. Qui és exactament ell? El nen que uns homes-llops –així es refereix als seus segrestadors– un dia van arrabassar la seva infància, o l'home que és ara i que ha crescut sota la més absoluta negació del passat. En ell conviuen dues persones: el nen a qui no van deixar créixer, que viu ancorat en un temps pretèrit, i l'home lligat al present, marit de la Celeste i pare d'un fill. També en Jimmy, fins i tot en Sean, tenen una relació complicada i difícil, amb el seu passat; també ells senten que una part de la seva infància va anar-se'ls-en amb aquell cotxe, però encara són capaços de mantenir units els extrems de la seva persona. Certament, la seva és una existència en una tensió constant, però tenen prou força

per no acabar de partir-se en dos. En canvi, en Dave, com ell mateix confessa a la seva dona, es veu a si mateix com un vampir, algú que és mort en vida, obligat a viure en les tenebres per ser un altre a la llum del dia.

La matinada del diumenge, en què es produí l'assassinat, en Dave va sortir a fer unes copes. Coses de l'atzar, fou el darrer de veure amb vida la Katie. En tornar cap a casa, l'assaltà l'ombra del passat. Veíe com un pederasta abusava d'un infant dins un cotxe, com a ell mateix li succeí.

Obrí la porta, alliberà el vailet, i colpejà i colpejà l'home-llop fins a la mort. Corprès pel que havia fet, arribà a casa. La Celeste, en veure'l entrar amb les mans ensangonades i amb una ferida de ganivet al ventre, s'alarmà. Els dos fets, l'assassinat de la Katie i la mort del pederasta, s'havien esdevingut la mateixa nit. Durant els dies següents, en Dave manifesta una conducta estranya, es mostra distant, capficat i expressa unes estranyes idees sobre si que omplen de preocupació la Celeste. Cap notícia als diaris de la mort d'un pederasta en un cotxe al barri. La dona dubta del marit. És una noia feble, insegura, que no està feta per suportar amb enteresa els embats de la vida. Necessita que se li ofereixi seguretat i el seu marit es condueix com algú que ha perdut la raó. Superada per la situació, l'abandonarà. S'adreçarà a en Sean, el marit de la seva cosina i el pare de l'assassinada. L'angoixa, la por,

no la deixen viure i li confessa que creu que en Dave és el culpable de la mort de la seva filla. Ella entreveu quina serà la reacció que aquesta confessió pot provocar en en Sean, però, a pesar de tot, prefereix tancar els ulls, estima en grau superlatiu la tranquil·litat, i defuig la lluita.

La confessió de la Celeste suposarà el desenllaç de la tragèdia. En Sean, acompanyat de dos pinxos, antics col·legues, els germans Savage, anirà a buscar en Dave. Després d'emborratxar-lo en un antre llòbrec a la riba del riu, el Black Emerald Bar, fantàsticament condicionat per Henry Bumstead, el dissenyador de confiança d'Eastwood. El seu interior decadent actua de signe premonitori del que ha de succeir, com ho fan el barri i el riu. Sota les bromes de l'alcohol, en tancada nit, conduiran en Dave vers el corrent de les aigües. En Sean és un home noble, però primari i instintiu, allò primer són la dona i els fills. Tot l'orgull, tota la dignitat que un pugui tenir, es resumeix a ser capaç de lliurar-se de forma absoluta als seus. Com els membres d'un clan ho fan amb tots aquells qui en formen part. Tot el que no sigui això amaga un fons de covardia.

D'altra banda, això ho justifica tot. La família és l'aliment de l'ànima d'en Jimmy, és allò que l'allibera del seu tèrbol passat. És per aquesta raó que, equivocadament i tràgica, executarà el seu amic. L'endemà s'adonarà del seu error. L'altre amic, en Sean, el policia, el va a trobar i li

comunica que ja han descobert el veritable assassí. Al germà del noi amb qui sortia la Katie, en voler gastar una broma a la noia, se li disparà la pistola amb què anava armat. Després, amb l'amic que l'acompanyava, la colpejaren fins a treure-li la vida a fi d'evitar poder ser inculpats per ella. L'absurd, el malfat, indeleble, torna a abatre's sobre els protagonistes d'aquesta història. En Sean preguntarà al seu amic si ha vist en Dave. A la qual cosa en Jimmy, desfet, contestarà: «en Dave fa vint-i-cinc anys que no el veig. Des que un cotxe se'l va endur». Els dos s'estan mirant els ulls. Sense que encreuin cap paraula, s'entenen. En Sean no podia haver mort algú que, com els vampirs, ja era mort en vida. Més aviat, l'alliberà de la tortura en què s'havia convertit la seva existència.

No vull acabar el comentari sense destacar el que em sembla que són dos aspectes importants d'aquesta pel·lícula. L'un té a veure en allò que ens vol dir el director amb la història que hi narra, l'altre en la forma de narrar-la en imatges. M'atreviria a dir que ambdós aspectes constitueixen uns trets característics, no només d'aquest treball, sinó del conjunt de l'obra de Clean Eastwood. En Sean, en Jimmy, fins i tot en Dave són uns herois. No és ben bé l'heroisme del pistoler que surt a l'encontre d'una colla de bandits. A l'estil del William Munny de *Sense perdó* (1992), o del Predicador, de *Genet Pàl·lid* (1985). Els d'aquells és un herois-

me més interioritzat, basat sobretot en la lluita que cadascun d'ells manté amb si mateix, a fi de no sucumbir davant les adversitats a què els enfronta l'existència. Aquí la colla de bandits —els Little Bill i Lahooks—, per dir-ho així, la constitueix la vida mateixa. Des d'aquest punt de vista *Mystic River* fora un aprofundiment de la temàtica al voltant de la qual giren moltes de les obres d'Eastwood. Certament, en Dave sucumbeix, no pot superar l'esquinçament a què l'ha abocat la seva experiència traumàtica, prematura, amb el mal del món; però és una mort amb honor, enmig del fragor del combat. Combatre no garanteix l'èxit, però atorga dignitat a qui el presenta. Aquesta em sembla que és una de les claus per entendre el cinema d'aquest director. La vida d'en Dave té el caràcter de lluita, si més no, en l'acceptació del patiment. Justament allò que vol defugir la seva dona. La Celeste vol una vida fàcil, des preocupada i feliç. Ella, com en Dave, sucumbeix a la desgràcia, però, a diferència d'aquest, sense presentar combat. És per això que en la darrera escena —magnífica seqüència plena de finor, intel·ligència i enginy—, durant la processó que travessa el barri celebrant nogensmenys que el 4 de juliol, dia de la Independència, quan es troben les mirades de la Celeste i d'en Sean, i la d'aquella amb en Jimmy, tot està dit. Un altre cop les mirades: aquestes veuen l'interior de l'ànima. Cadascun sap el que val, el que pot demanar o exigir de l'altre. En això és

condensa el significat místic de la pel·lícula, i com deia abans, del conjunt de l'obra d'Eastwood: ni classes socials, ni ideologies polítiques, ni gèneres, què punyetes, allò en què es distingeixen els homes i les dones és a saber fer-se dignes, o no, de si mateixos, a acceptar o no el combat en què de vegades es converteix la vida. No cal dir-ho, també aquest és el tema de *Million Dollar Baby* (2004) i de *Cartes d'Iwo Jima* (2006), per citar dues de les seves darreres pel·lícules de més èxit.

El segon aspecte que voldria destacar de la pel·lícula té a veure amb la tècnica de la filmació. Si el contingut de la mateixa, les qüestions que s'hi plantegen, es tracten amb una gran finor; si la interpretació dels actors, tant d'elles, com d'ells, mereix el qualificatiu d'excel·lent; l'ús de la càmera i el muntatge de les escenes és igualment elogiuable. L'espectador ni s'adona de l'existència mediatra de l'aparell fílmic entre ell i la realitat que se

li mostra. És tal la sinceritat des de la qual es treballa, tan gran la versemblança que s'imprimeix a les imatges, que un s'hi sent dins, participant del drama que s'hi descabdella, gaudint i patint amb els personatges. Res de virtuosismes o de fàcils efectismes. El llenguatge cinematogràfic és, aquí, plegat a les necessitats del guió, i en això consisteix precisament l'habilitat i el saber fer del director. Les seves vistes aèries, sobre el barri i el riu, no són meres concessions al gaudi estètic –al qual també conviden–, els primers plans sobre els rostres dels personatges, com els que tenen lloc durant el crucial diàleg entre en Jimmy i en Dave, que precedeix la mort del segon a mans del primer, o el que se centra en l'expressió d'en Jimmy, en el moment d'assabentar-se que el cos trobat per la policia és el de la seva filla, no són el resultat d'una voluntat de lluïment en el maneig de la càmera, tot al contrari, pretenen posar al

davant de l'espectador el neguit de l'ànima humana, que en pugui gairebé sentir el panteix, el batec del cor. Potser no passarà a la història per les seves innovacions en el llenguatge cinematogràfic, i no perquè aquestes es vegin vedades o limitades en les seves obres, sinó perquè aquest no és el seu propòsit final. Si es considera la globalitat dels seus treballs, un s'adona que allò que vol Clint Eastwood, i li agrada fer, és explicar històries. Històries de vida, el descabdellament de les quals, com hem dit abans, exigeix la resolució d'un conflicte personal, interior, per mitjà de la resolució d'un d'exterior, en què hi ha implicada la vida d'un altre. Per acabar: l'atractiu de les pel·lícules d'aquest director –i potser allò pel qual se les pot rebutjar– consisteix en la seva simplicitat, en el fet que ens parlen sense embuts, amb les cartes damunt la taula, de nosaltres mateixos.

Manfred Díez

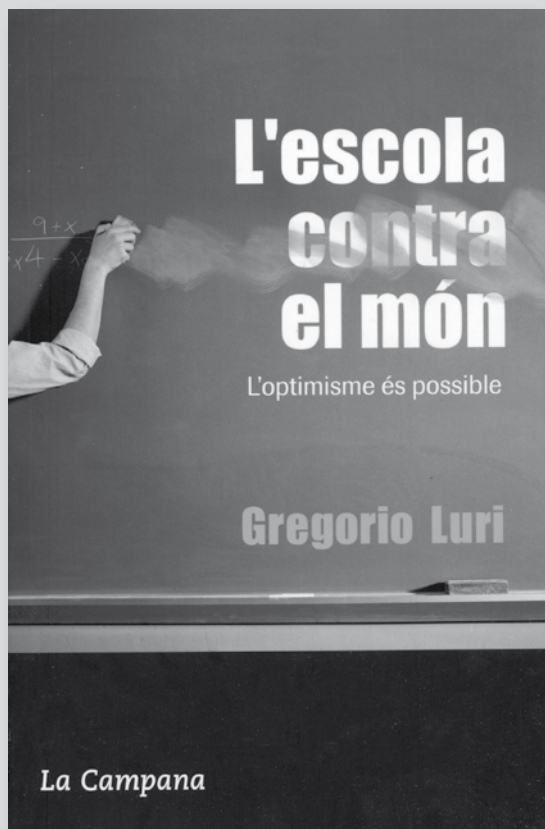
FITXA TÈCNICA

DURACIÓ: 137 min
 DIRECCIÓ: Clint Eastwood
 GUIÓ: Brian Koppelman; basat en la novel·la homònima de Dennis Lehane
 FOTOGRAFIA: Tom Stern
 MÚSICA: Clint Eastwood
 MUNTATGE: Joel Cox
 DIRECCIÓ ARTÍSTICA: Jack G. Taylor Jr.
 REPARTIMENT: Sean Penn, Kevin Bacon, Tim Robbins, Laurence Fishbourne, Marcia Gay Harden.

LA REVISTA RELLEU

— RECOMANA —

L'escola contra el món és una crida a l'esperança. Quan criticar l'escola i els mestres s'ha convertit en un esport, quan els profetes de calamitats són venerats pels mitjans de comunicació, el llibre de Gregorio Luri desemmascara tòpics, asserena els ànims i pre-disposa a l'acció. L'optimisme no tan sols és possible, sinó que és el primer deure moral de l'educador.

GREGORIO LURI. Edicions La Campana.
2008

Josep Tremoleda i Roca (1932-1999) va excel·lir com a mecenes i promotor cultural. Entre els seus projectes més significatius hom hi compta la creació de la revista infantil *Cavall Fort*. En el mateix sentit va ser impulsor de cicles de teatre infantil i de la publicació de gramàtiques catalanes en els moments encara obscurs del franquisme.

JOAQUIM FERRER. Pòrtic, Testimonis.
2008

WWW.RELLEU.CAT